

KRITERIJI RAZGRANIČENJA MORSKIH PROSTRANSTAVA IZMEĐU DRŽAVA

Ova naša rasprava nema za predmet utvrđivanje kriterija za određivanje polazne crte teritorijalnog mora, tj. crte koja dijeli teritorijalno more od unutrašnjih morskih voda. Ugovorno pravo propisalo je pravila u tu svrhu, i države određuju tu polaznu crtu na temelju medjunarodnog prava svaka za sebe.¹

Problem koji je predmet ove rasprave jeste razgraničenje dijelova mora između više država, posebno u slučajevima gdje zbog nedovoljne širine mora svaka država ne može odrediti najveću dopuštenu širinu svoga teritorijalnog mora, epikontinen-talnog pojasa, i u novije vrijeme isključive ekonomske zone. Isti problem, međutim, postavlja se i u pogledu određivanja lateralne granice tih dijelova mora država koje graniče na istoj obali. Kako ćemo u nastavku vidjeti, određivanje lateralne crte stvara više problema u praksi negoli razgraničenju morskih prostranstava država čije obale leže sučelice.

A. RAZGRANIČENJE TERITORIJALNOG MORA

U pogledu razgraničenja teritorijalnog mora susjednih država ili onih koje leže sučelice izgleda da do sada nije bilo većih problema. I Ženevska konvencija iz 1958. koja je sada na snazi u članu 12, kao i član 15. nove Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora iz 1982., koja još nije stupila na snagu, određuju u tome pogledu potpuno isti kriterij.

Prema tim propisima, ni jedna ni druga država, osim ako ne postoji suprotan sporazum, nemaju pravo proširiti svoje teritorijalno more preko crte sredine, kojoj je svaka točka jednak udaljena od najbližih točaka polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora svake pojedine države. Crta sredine, međutim, ipak nije obvezna u svim slučajevima. Ona se ne primjenjuje u slučajevima kada je zbog postojanja historijskih pra-

va ili drugih posebnih okolnosti potrebno na drugi način razgraničiti teritorijalno more dviju država.

Izgleda da do sada ovaj propis nije bio predmetom ozbiljnih osporavanja. Pošto države nisu odredjivale jednaku širinu teritorijalnog mora, svaka je mogla proširiti svoje teritorijalno more i vanjski pojas do 12 morskih milja od polazne crte. U morima i tjesnacima koji ne dopuštaju maksimalnu širinu, svaka od njih je mogla ići do crte sredine, a preko te crte jedino ako postoji sporazum, ili ako historijska prava i posebne okolnosti dopuštaju drugačije.

Crta sredine, ili crta jednake udaljenosti, izgleda da je općenito prihvaćena i za lateralno razgraničenje teritorijalnog mora i vanjskog pojasa država koje leže na istoj obali.² Moguće je, međutim, da ubuduće neka država koja nije stranka Ženevske konvencije iz 1958, i koja ne postane stranka nove Konvencije UN iz 1982, ospori ovaj zajednički propis dviju konvencija kao općebavezujući. Međutim, po našem saznanju on do sada nije bio predmet sporova.

B. RAZGRANIČENJE EPIKONTINENTALNOG POJASA

Sasvim drugačija je situacija u pogledu razgraničenja epikontinentalnog pojasa izmedju susjednih država, i onih čije obale leže sučelice.

Član 6. Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojusu iz 1958. određuje vrlo sličan kriterij razgraničenja, na prvi pogled sasvim isti, kao i za teritorijalno more. Tamo je propisano da se granica određuje sporazumom. "Ako sporazuma nema i ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu crtu, granica je crta sredine, kojoj je svaka točka jednakо udaljena od najbližih točaka polaznih crta, od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora svake pojedine države."

Mnogi su smatrali da je ovo pravilo - "crte jednake udaljenosti (ekvidistance) uz posebne okolnosti", postalo obvezujuće za sva razgraničenja epikontinentalnog pojasa, možda i stoga što nije bilo nikakvog drugog objektivnog pravila primjenljivog za sve slučajeve. Međutim, za mnoge neočekivano, ovo pravilo po-

čelo se osporavati kao općeobvezujuće. Nakon njenog stupanja na snagu u 1964, došlo je do sudske i arbitražne prakse koja je tražila rješenja izvan člana 6. Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojusu, a koja je snažno utjecala na stavove mnogih država kojima crta jednake udaljenosti nije odgovarala. Tako je i nova Konvencija UN o pravu mora iz 1982. napustila kriterij jednake udaljenosti. Osvrnut ćemo se, što je moguće kraće, na tu sudsку i arbitražnu praksu, kao i na novi propis Konvencije koji je iz nje proizašao.

1. Presuda Medjunarodnog suda od 20. veljače 1969: spor o epikontinentalnom pojusu u Sjevernom moru (SR Njemačka protiv Nizozemske i Danske).³

Nizozemska i Danska insistirale su na liniji jednakih udaljenosti kao obveznom pravnom pravilu, s obzirom da se stranke nisu mogle sporazumjeti drugačije, a da posebne okolnosti nisu ustanovljene (§§ 13,14, pp. 19-20).

Savezna Republika Njemačka odbacila je crtu sredine kao pravno pravilo koje bi nju obvezivalo. Ona je od Suda zatražila da joj dodijeli "pravedan i pravičan dio" epikontinentalnog pojasa, ali je naglasila da to ne znači da Sud ima presudjivati *ex aequo et bono* po članu 38. stav 2. Statuta, za što bi bio potreban poseban pristanak stranaka. Ona je smatrala da je načelo "pravednog i pravičnog dijela" jedno od općih načela prava koje je Sud ovlašten primijeniti prema članu 38. stav 1 c) njegovog Statuta kao predmet distributivne pravde, a što je sastavni dijel svakog pravnog sistema (§ 17, p. 21).⁴

Kompromisom, koji su stranke sklopile, one od Suda nisu zatražile da sam utvrdi crtu razgraničenja njihovih dijelova epikontinentalnog pojasa, nego da presudi - "Koja su načela i pravila medjunarodnog prava primjenljiva na razgraničenje izmedju stranaka područja epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru koja pripadaju svakoj od njih preko djelomične granice ugovorom već utvrđene". Stranke su, naime, nešto ranije sklopljenim sporazumom same odredile djelomičnu lateralnu granicu koja je polazila od same obale (§ 6, p. 17).

Sud je svojom presudom ustanovio da član 6. Konvencije o epikontinentalnom pojusu iz 1958. ne obvezuje SR Njemačku kao

ugovorni propis s obzirom da ona tu konvenciju nije ratificirala. Sud je isto tako ustanovio da Ženevska konvencija nije utvrdila niti kristalizirala pravilo jednakе udaljenosti kao pravilo običajnog prava (§ 69, p. 41),⁵ niti da je ono u kasnijoj praksi država postalo obvezno pravilo medjunarodnog običajnog prava. Sud je također ustanovio da načelo ekvidistance nije "logički neophodno, u smilu da bi neizbježno i a priori bilo povezano s temeljnom koncepcijom epikontinentalnog pojasa (§ 56, p. 36).

Na temelju tako utvrđenog pravnog stanja Sud se nije htio upuštati u ispitivanje "da li konfiguracija njemačke obale u Sjevernom moru čini ili ne "posebnu okolnost" u svrhu člana 6. Ženevske konvencije", s obzirom da je ustanovio da "metoda razgraničenja zasnovana na ekvidistanci ni na kakav način nije obavezna" (§ 82, p. 46).

Sud je pri tome priznao da je metoda razgraničenja zasnovana na ekvidistanci vrlo praktična, ali je zaključio da to nije dovoljno da ona postane pravno pravilo (§§ 22. i 23, p. 23).

Po našem mišljenju za većinu sudaca bila je odlučujuća činjenica da primjena načela jednakе udaljenosti može u nekim slučajevima već na prvi pogled dovesti do "neobičnih, nenormalnih i nerazumnih" rezultata (§ 24, p. 23). Sud je pri tome imao u vidu obale triju država u Sjevernom moru. Sve tri države - Nizozemska, SR Njemačka i Danska, imaju obale približno jednakе dužine. Ali, dok su obale Nizozemske i Danske konveksnog oblika, obala SR Njemačke je konkavna. Oblici obala dovode na temelju načela ekvidistance do nepravičnog razgraničenja epikontinentalnog pojasa na štetu SR Njemačke koja ima obalu konkavnog oblika. Sud je pri tome ustanovio da se najmanja deformacija neke obale crtom jednakе udaljenosti automatski povećava u epikontinentalnom pojasu. Ti rezultati postaju nerazumniji što je deformacija obale veća i što je zona razgraničenja udaljenija od obale (§ 89a, p. 49).

S obzirom na krajnje nepravične posljedice primjene načela jednakе udaljenosti u ovom slučaju, a za kuge Sud nije našao dovoljnu pravnu osnovu, Sud se sukobio s opasnošću da ustanovi prazninu u pravnim odnosima izmedju stranaka u sporu i da proglaši *non liquet*. Naravno, svaki sudski organ će izbjegći da

proglas *non liquet* ukoliko su mu stranke dale dovoljna ovlaštenja da presudi spor. U izvršenju te svoje sudačke funkcije on može pribjeći svim izvorima medjunarodnog prava iz člana 38. stav 1. njegovog Statuta, po potrebi analogiji, a u krajnjoj liniji i motivima pravičnosti *praeter legem*.

Sud je po našem mišljenju u ovom slučaju ipak mogao pridati načelu jednake udaljenosti i posebnih okolnosti značaj načela šireg domaćaja, ili ga makar prihvati kao radnu hipotezu. I da bi izbjegao očito nepravične posljedice crte jednake udaljenosti mogao je konkavni oblik obale SR Njemačke cijeniti kao posebnu okolnost i tako stranke uputiti na pravično rješenje. No, većina u Sudu ni na kakav način nije htjela pribjeći metodi razgraničenja iz člana 6. Konvencije jer je smatrala da ona nema značaj općeg običajnog pravnog pravila.

Sud je tada, u nedostatku ugovornog i običajnog pravila koja bi obvezivala sve stranke u sporu, trebao iznalaziti neko opće načelo prava prema članu 38. stav 1. točka c. svoga Statuta. Da je prihvatio taj način razmišljanja, čini nam se da bi pri tome trebao objasniti, slijedeći opće načelo prava *lex specialis derogat generali*, zašto je usprkos preciznom pravilu crte jednake udaljenosti uz posebne okolnosti, potvrđrenom jednom općom konvencijom, pribjegao općem načelu prava. No, najveća je teškoća što se za taj slučaj takvo opće načelo prava uopće ne može iznaći. Sud je u dispozitivu svoje presude to izričito priznao navodeći: "Ne postoji nikakva druga pojedinačna metoda razgraničenja. (ne uzimajući u obzir primjenu metode jednake udaljenosti koja ne obvezuje stranke, op. pisca) čija bi primjena bila obvezna u svim okolnostima" (§ 101 B), p. 53). Dakle, ako ne postoji druga jedinstvena metoda, još se može govoriti o postojanju jedinstvenog općeg načela prava u tome pogledu.

Sud je odbacio zahtjev SR Njemačke za raspodjelu epikontinentalnog pojasa prema temeljnog načelu "pravednog i pravičnog dijela", jer je smatrao iz razloga koje ćemo navesti, da se ne radi o raspodjeli nego o razgraničenju. No, da je usvojio i način razmišljanja SR Njemačke, teško da bi mogao dokazati da je načelo "pravednog i pravičnog dijela" kao predmet distributivne pravde opće načelo prava priznato od svih civiliziranih naroda, tj. da je načelo pozitivnog prava unutrašnjih pravnih sistema.

svih glavnih oblika civilizacije. Haški sud i inače u svojoj praksi izbjegava da utvrđuje opća načela prava izričito se pozivajući na član 38. stav 1. točku c. svoga Statuta.

Da bi izbjegao *non liquet*, Sud je mogao ustanoviti praznunu u pravnim odnosima izmedju stranaka u sporu u pogledu razgraničenja njihovog epikontinentalnog pojasa, i to razgraničenje izvršiti na temelju pravičnosti *praeter legem*. No, Sud nije tako shvatio svoju zadaću koju su mu stranke povjerile putem svoga kompromisa. Da je tako postupio izvršio bi očito prekorčenje nadležnosti. Stranke od njega nisu tražile da izvrši razgraničenje, nego da utvrdi "načela i pravila medjunarodnog prava primjenljiva na razgraničenje" njihovih područja epikontinentalnog pojasa. I Sud je makar formalno postupio po njihovom traženju, što je bilo uzrok kasnijih nesporazuma.

Tako je Sud, ograničen kompromisom stranaka, sam sebe doveo u situaciju da je u nemogućnosti odlučiti o sporu bez širokog pribjegavanja motivima pravičnosti i drugim izvanpravnim razlozima. U tome ne bi bilo ništa neobično u obavljanju njegove sudačke funkcije da si on, slijedeći kompromis stranaka, nije postavio još viši cilj - da iznadje načela i pravila međunarodnog prava, koja nisu crta jednake udaljenosti, a koja obvezuju stranke u pogledu razgraničenja njihovog epikontinentalnog pojasa.

Sud je u okviru načela i pravila medjunarodnog prava koja se odnose na ovaj slučaj, pozvao na "vladavinu pravičnosti" ("the rule of equity", "la règle de l'équité", §§ 88. i 92, p. 48, 50); "pravična načela" ("equitable principles", "les principes équitables", § 85, p. 46, i dr); "pravično razgraničenje" ("equitable delimitation, délimitation équitable, § 92, p. 50); pravične postupke ("equitable procedures, procédures équitables", § 93, p. 50), osim što su mu "pravično" i "nepravično" često služili kao pridjevi.

- o -

Na drugom mjestu ustanovili smo da se pravičnost ne sastoji od objektivnih pravila, a još manje od pravnih pravila.⁶ Moguće je da se na temelju pravičnosti sudaca u sudskoj praksi putem

predsedana stvaraju pravna pravila, kao što su to pravila *Equity* u engleskom pravu. Ta pravna pravila mogu naći primjenu u međunarodnom pravu kao opća načela prava. No *Equity* iz anglosaksonskog prava različita je kategorija od pravičnosti.⁷

Pravičnost suca je po našem mišljenju način na koji se može postići pravda. Ukoliko je od stranaka ovlašten da odluči spor *ex aequo et bono*, sudac presudjuje na temelju svojih pravičnih razmatranja koja ga mogu dovesti do zaključka da neko postojeće pravno pravilo dovodi do nepravičnih posljedica, pa u takvim slučajevima može svojom presudom izmijeniti i neka subjektivna prava stranaka. Ovlaštenje da presudi spor *ex aequo et bono*, u stvari je ovlaštenje dato суду da izvrši zakonodavnu funkciju, tj. da umjesto stranaka ustanovi novo pravno uređenje koje će ih ubuduće obvezivati. No, to u cijelini nije pravičnost *contra legem*. Sudac je i pri tome dužan poštivati imperativna pravila općeg medjunarodnog prava (*jus cogens*), od kojih ni stranke ne smiju odstupati prilikom sklapanja ugovora, kao i sva prava trećih država koje mu nisu povjerile tu funkciju.⁸

Pravda kao cilj može se postići i primjenom postojećeg prava, i to je normalna funkcija svakog arbitražnog i sudskog odlučivanja. Pravičnost ima i neposredne funkcije u odnosu na pravo. Pravičnost *infra legem* ili akcesorna pravičnost je ona kojoj sudac normalno pribjegava kad primjenjuje pravo i na koju ne mora biti posebno ovlašten. Pravičnost *praeter legem* je ona kojoj bi sudac mogao pribjeći ukoliko bi ustanovio prazninu u pravu da bi tu prazninu popunio. No granica tih dviju funkcija pravičnosti nije uvijek sasvim jasna. Ni jedan sistem prava, bilo da se radi o unutrašnjem ili o medjunarodnom pravu, nije toliko iscrpan, precizan i jasan da pruža gotovo rješenje za svako pitanje koje se pred suca postavi. U takvim slučajevima sudac će pribjeći svojim pravičnim razmatranjima. Pravičnost suca posebno dolazi do izražaja u slučajevima kad pozitivno pravo ostavlja sucu izvjesnu slobodu u ocjenjivanju. To je naročito slučaj prilikom procjene štete i odmjeravanja naknade, zatim kod zaračunavanja kamata na dosudjenu svotu i kod raspodjele troškova postupka. Sudac pribjegava pravičnosti i kad određuje rokove kad za to ima mjesto. Pored toga, u ocjeni dokaza i činjenica, prilikom pribjegavanja pojmu zloupotrebe prava i kod tumačenja

nejasnih tekstova, sudac takodjer može doći u položaj da između više mogućih rješenja odabere jedno koje će biti najpravičnije.⁹

Na temelju analize medjunarodne arbitražne prakse ustavili smo da pravičnost ima posebnog značaja kod utvrđivanja granica izmedju država. Nikakva pravila, utvrđena arbitražnim kompromisom, niti ona iz općeg medjunarodnog prava, nisu dovoljna da sud utvrdi neku granicu a da se ne vodi vlastitim motivima pravičnosti. To će nam pokazati i sudska i arbitražna praksa o razgraničenju epikontinentalnog pojasa koju na ovom mjestu razmatramo. U tim oblastima pravičnost se možda najviše približava svojoj funkciji *preter legem*.¹⁰

- o -

Vratimo se sporu o epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru. Sud je po našem mišljenju sasvim ispravno zaključio da crta jednakosti može u nekim slučajevima razgraničenja dovesti do "neobičnih, nenormalnih i nerazumnih" rezultata, a da primijenjena na epikontinentalni pojas SR Njemačke u Sjevernom moru ona dovodi do nepravičnog rješenja s obzirom na konkavni oblik njene obale. Dakle, to razgraničenje treba izvršiti na način da se uzme u obzir množina drugih kriterija da bi se došlo do pravične granice, tj. da bi se postigla pravda.

Sud, međutim, nije priznao da se u ovom slučaju lateralnog razgraničenja radi o pravnoj praznini niti da je prepusteno strankama da postupaju po slobodnoj ocjeni. Po mišljenju Suda postoje pravila i načela koja se mogu primijeniti. (§ 83, p. 46).

Sud je u svojoj presudi ustanovio jedno načelo općeg međunarodnog prava u čiju je pravnu narav bilo teško sumnjati makar u 1969. godini. To je načelo prema kome obalna država ima inherentno pravo na epikontinentalni pojas koji čini prirodni produžetak njenog kopnenog područja pod morem, koje je "najtemeljnije od svih pravnih pravila koja se odnose na epikontinentalni pojas", i koje je "utvrđeno članom 2. Ženevske konvencije iz 1958, mada je potpuno nezavisno".¹¹ Sud je to

pravilo opisao na slijedeći način: "... prava obalne države na područje epikontinentalnog pojasa, koja predstavljaju prirodni produžetak njenog područja pod morem, postoje *ipso facto* i *ab initio* na temelju suverenosti države nad tim područjem i protegnućem te suverenosti u obliku vršenja suverenih prava u svrhu istraživanja morskog dna i iskorištavanja njegovih prirodnih izvora" (§ 19, p. 22).

Iz toga temeljnog pravila Sud je izveo zaključak koji smo već spomenuli, da razgraničenje epikontinentalnog pojasa nije raspodjela njegovih "pravednih i pravičnih dijelova". Mada to razgraničenje mora biti pravično, ono se ne sastoji od dodjeljivanja "pravičnih" dijelova svakoj od stranaka spora (§ 20, pp. 20-21). Drugi zaključak je da - "epikontinentalni pojas jedne države mora nužno biti produženje njenog kopnenog područja i ne smije zadirati u područje koje predstavlja prirodni produžetak teritorija druge države" (§ 85c, p. 47). Sud je, nadalje, ustanovio da ne postoji u svim slučajevima istovjetnost pojmove "pribrežnosti" (*adjacency, adjacency*) i "blizine" (*proximity, proximity*). Blizina nije jedino primjenljivi kriterij, i stoga crta jednake udaljenosti nužno nema značaj obveznog pravnog pravila (§ 42, pp. 30-31).

Ispitujući pripremne radove Komisije za medjunarodno pravo kod utvrđenja kriterija za razgraničenje područja epikontinentalnog pojasa u članu 6. Konvencije, Sud je naglasio različitost uvjeta razgraničenja između država čije obale leže sučelice, i onih koje su na istoj obali (lateralno razgraničenje). Teškoće su manje u prvom slučaju gdje svaka država produžava svoje kopreno područje pod morem do crte sredine. Ta podmorja se susreću, preklapaju se i stoga se ne mogu drugačije razgraničiti nego središnjom crtom; ako se ne vodi računa o manjim otocima, hridima i manjim izbočenjima obale čiji se pretjerani učinak odstupanja može otkloniti na druge načine, takva crta mora na jednake dijelove podijeliti prostor o kojem se radi. ... Sasvim je različit slučaj susjednih država koje se nalaze na istoj obali..." (§ 57, p. 36).

O stvarnoj prirodi i domašaju toga "najtemeljnijeg" pravnog pravila o prirodnom produžetku saznat ćemo u dalnjem prikazu arbitražne i sudske prakse. No, ni ono kao ni zaključci.

koje je Sud iz njega izveo, nisu bili dovoljna osnova za lateralno razgraničenje epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru. Sud je stoga morao pribjeći motivima pravičnosti ovaj puta na širi način negoli u čitavoj dotadašnjoj praksi dvaju Haških suda od 1922. do 1969. godine.

Govoreći o "načelima pravičnosti" Sud je naveo: "Tu se radi, na temelju vrlo općenitih uputa o pravičnosti i dobroj vjeri, o istinskim pravilima prava u oblasti razgraničenja pribrežnih epikontinentalnih pojaseva, tj. o obaveznim pravilima za države u pogledu njihovog razgraničenja; drugim riječima ne radi se jednostavno o primjeni pravičnosti kao predstave apstraktne pravde, nego o primjeni pravnog pravila koje propisuje primjenjivanje pravičnih načela u skladu s idejama koje su uvijek inspirirale razvoj pravnog režima epikontinentalnog pojasa...". Ta "pravna pravila" su po mišljenju Suda: (a) dužnost pregovaranja u svrhu postizanja sporazuma na način da pregovori imaju smisla, tj. da dovedu do rezultata; (b) stranke su dužne da dje luju na način da se primjenjuju pravična načela, vodeći računa o svim okolnostima ovog posebnog slučaja; u tu svrhu može se primijeniti i metoda ekvidistance, ali postoje i druge metode koje se mogu primijeniti pojedinačno ili kombinirano prema području u pitanju; (c) epikontinentalni pojas svake zemlje mora biti prirodni produžetak njenog teritorija i ne smije zadirati u prirodni produžetak teritorija druge države (§ 85, p. 46-47).

Osim dužnosti efikasnog pregovaranja i načela prirodnog produžetka, Sud nam na ovom mjestu nije objasnio sadržaj "pravičnih načela", mada ih je postavio kao cilj budućeg sporazuma stranaka.

Sud je na drugom mjestu u presudi objasnio što smatra pod "vladavinom pravičnosti" ili pravilom pravičnosti ("the rule of equity", "la règle de l'équité"). "Pravna osnova tog pravila u posebnom slučaju razgraničenja epikontinentalnog pojasa između susjednih država već je objašnjena (!). Treba, međutim, zabilježiti da to pravilo počiva na još široj osnovi. Ma kakvo bilo pravno umovanje suda, njegove odluke moraju biti po definiciji pravedne, dakle u tome smislu pravične. Ipak, kad se govori o sucu koji izriče pravdu ili se izjašnjava o pravu, radi se o objektivnom argumentiranju njegovih odluka, ne izvan tek-

tova nego prema tekstovima i upravo u toj oblasti postoji pravilo prava koje poziva na primjenu pravičnih načela. Stoga u ovom slučaju nije u pitanju odluka *ex aequo et bono*, što bi bilo jedino moguće pod uvjetima propisanim u članu 38. stav 2. Statuta Suda..." (§ 88, p. 48).

I tu je Sud izbjegao objasniti nam sadržaj "pravičnih načela". Možda je nešto odredjeniji navod Suda da pravičnost zabranjuje primjenu ekvidistance u konkretnom slučaju razgraničenja epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru "kao jedine metode razgraničenja", i da "medjunarodno pravo u oblasti razgraničenja epikontinentalnog pojasa ne sadrži imperativna pravila i dozvoljava različita načela i metode prema datom slučaju, kao i njihove kombinacije, uz uvjet da se primjenom pravičnih načela postigne razuman rezultat" (§ 89, p. 49). No, i tu se "pravična načela" uzimaju kao način postizanja pravde ili "razumnog rješenja", a da se ne govori o njihovom stvarnom sadržaju. Kad bi se radilo o načelima, bilo pravne ili neke druge naravi, ona bi morala imati neki sadržaj, pa ma koliko apstraktne prirode taj sadržaj bio.

Sud je bio nešto odredjeniji u propisivanju onoga što pravičnost nije: "Pravičnost nužno ne uključuje jednakost. Nikad nije u pitanju potpuno prekrajanje prirode i pravičnost ne nalaže da država bez pristupa moru dobije epikontinentalni pojas, kao što se ne radi ni o izjednačavanju situacije države s dugackom obalom i one druge države čija je obala ograničena... nema takvih prirodnih nejednakosti koje bi pravičnost mogla otkloniti" (§ 91, p. 49-50). Ali u situaciji triju država u Sjevernom moru koje imaju obalu približno jednake dužine, koje je priroda dakle jednakobojila, primjena načela jednakosti uključenosti dovela bi do nepravičnosti. "Ne radi se, dakle, o potpunom prekrajanju geografije u bilo kakvoj stvarnoj situaciji, nego u geografskoj situaciji kvazijednakosti između više država, o umanjivanju učinaka nebitnih posebnosti iz kojih bi mogla proizaći neopravdana razlika u postupanju" (§ 91, p. 50).

Sud je na temelju gornjih razmatranja izveo zaključak, koji nam se čini opravdanim, da ne treba tražiti jedinstvenu metodu razgraničenja, nego jedinstveni cilj. Nema pravnih ogr-

ničenja u razmatranjima koja će stranke poduzeti u budućim pregovorima. Radi se o ravnoteži izmedju svih razloga koja će prizvesti pravičan rezultat. Problem je, dakle, ravnoteže izmedju različitih razloga prema okolnostima svakog slučaja.

I pošto je Sud u dispozitivu svoje presude još jedanput potvrdio da primjena metode jednakе udaljenosti nije obvezna za stranke u sporu i da ne postoji nikakva druga pojedinačna metoda razgraničenja čija bi primjena bila obvezna u svim slučajevima, Sud je ustanovio:

"C) Načela i pravila medjunarodnog prava primjenjiva na razgraničenje izmedju stranaka područja epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru, koja pripadaju svakoj od njih izvan djelomične crte razgraničenja utvrđene sporazumima od 1. prosinca 1964. i 9. lipnja 1965, su slijedeća:

1. razgraničenje se treba provesti putem sporazuma u skladu s pravičnim načelima i uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti, na način da se ostavi, koliko je god moguće, svakoj stranci sve one dijelove epikontinentalnog pojasa koji čine prirodni produžetak njenog kopnenog područja pod morem, ne zadirući u prirodni produžetak kopnennog područja druge;

2. ako u primjeni prethodnog stavka, razgraničenje ostavlja strankama područja koja se preklapaju, ona se među strankama moraju podijeliti putem sporazuma, ili u njezovom nedostatku na jednakе dijelove, osim ako stranke ne usvoje režim zajedničke jurisdikcije, zajedničkog uživanja i iskorištavanja svih ili dijelova zona koje se preklapaju;

D) Za vrijeme pregovaranja treba uzeti u obzir slijedeće faktore:

1. opću konfiguraciju obala stranaka i postojanje bilo kakvih posebnih i neobičnih obilježja;

2. do sada poznatu i lako ustanovljivu fizikalnu i geološku strukturu i prirodna bogatstva područja epikontinentalnog pojasa koja su u pitanju;

3. razuman odnos koji razgraničenje u skladu s pravim načelima mora izvršiti izmedju veličine područja epikontinentalnog pojasa koje pripada obalnoj državi i dužine njene obale mjerene općim smjerom, uzimajući u tu svrhu u obzir učinke, stvarne ili predvidive, svih drugih razgraničenja epikontinentalnog pojasa izmedju obalnih država iste regije." (§ 100, p. 53-54).

- 8 -

Zaključci Suda u ovom konkretnom slučaju čine nam se zaista opravdanim, i da tako kažemo - pravičnim. No, Sud u svojoj presudi nije dokazao prirodu "načela i pravila medjunarodnog prava"

koja je izveo. Ako se radi o pravilima običajnog prava, trebalo je dokazati njihovo ponavljanje i *opinio juris*, makar samo u pogledu stranaka u sporu. Sud je jednakim argumentima trebao dokazati običajnu osnovu tih "načela i pravila medjunarodnog prava", na temelju kojih je odbacio načelo jednake udaljenosti kao pravilo općeg običajnog prava. Ako se radi o općim načelima prava, trebalo je dokazivati da su ona zajednička razvijenim sistemima unutrašnjeg prava u svijetu. Ako nisu ni jedno ni drugo, onda ona nisu "načela i pravila medjunarodnog prava", nego tek upute strankama kako da same dodju do pravičnog razgraničenja, tj. kako bi sam Sud postupio da su stranke njemu povjerile razgraničenje njihovog epikontinentalnog pojasa.¹² No, u tome slučaju ne radi se o objektivnim pravilima, pa ni o načelima čija primjena dovodi do predividnih rješenja, a još manje o "načelima i pravilima medjunarodnog prava" čije bi nepoštivanje povlačilo odgovornost po tome pravu.

U znanosti se sadržaj ove presude počeo odmah uzimati kao skup pravila općeg običajnog prava koja obvezuju sve one države koje inače nisu obvezne članom 6. Konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. kao ugovornom pravilu.

Treba sumnjati da medjunarodni sudski organ može svojim presudama stvarati običajna pravna pravila. On ih može samo ustanovljavati tamo gdje postoji stalna, jednoobrazna i kontinuirana praksa država praćena pravnom sviješću (*opinio juris*) o njihovoj obvezatnosti. Istina je da sudski organ može u običajnom procesu ustavljavati *opinio juris* tamo gdje već postoji praksa država i time doprinositi kristolizaciji običajnog pravnog pravila.

S druge strane, moguće je da neko stajalište Suda utiče na kasniju praksu država i da ga one od tada počinju smatrati obveznim pravnim pravilom. No, i pri tome je neophodno da se ispunе svi uvjeti za postojanje općeg običajnog pravnog pravila - praksa ogromne većine država u svijetu i *opinio juris*. U tome slučaju treba očekivati makar od samog Suda da u svojoj kasnijoj praksi poštuje i slijedi "pravno pravilo" koje je sam ustanovio.

Ova presuda, izvan svake sumnje, snažno je utjecala na praksu i stavove mnogih država u svijetu, ali ipak ne ogromne

većine da bismo mogli govoriti o novom običaju. Svaka od njih, kojoj načelo jednake udaljenosti nije odgovaralo, odbacivala ga je kao kriterij razgraničenja koji bi, uz uzimanje u obzir posebnih okolnosti, trebao dovesti do pravičnog rješenja. I to se osjetilo na Trećoj konferenciji Ujedinjenih naroda o pravu mora. Tamo su se države podijelile na dvije oprečne grupe, zastupajući crtu jednake udaljenosti ili "pravična načela" kao kriterije razgraničenja. Pošto je u toku te konferencije došlo do ustanovljenja isključive ekonomske zone kao instituta općeg običajnog prava, ove dileme i neslaganja su se protegla i na odredjivanje kriterija razgraničenja te zone izmedju više država.

Mnogi od onih koji su zastupali "pravična načela" kao kriterij razgraničenja, vjerovali su da se radi o onim pravilima koja je Haški sud ustanovio u svojoj presudi iz 1969. godine.

2. Odluka Arbitražnog tribunala od 30. lipnja 1977. Razgraničenja epikontinentalnog pojasa (Francuska protiv Ujedinjenog Kraljevstva).¹³

Dana 30. lipnja 1977. došlo je do Odluke Arbiražnog tribunala o razgraničenju epikontinentalnog pojasa izmedju Francuske i Britanije. Arbitražni tribunal, međutim, imao je znatno drugačiju zadaću od one Haškog suda u prethodnoj parnici. Prema članu 2. arbitražnog kompromisa iz 1975., - "1. Od Tribunal-a je zatraženo da odluči u skladu s normama medjunarodnog prava primjenljivim u ovoj materiji izmedju stranaka...", koji je smjer razgraničenja epikontinentalnog pojasa izmedju dviju država u La Mancheu, kao i kod Anglonormanskih (Kanalskih) otoka, te u Atlantskom oceanu do izobate od 1000 metara. Dio te granice stranke su već bile odredile sporazumom, ali je ostalo važno neriješeno pitanje Anglonormanskih otoka (Jersey, Guernesey i dr.), koji se nalaze u samoj blizini francuske obale.

Obadvije države stranke su ženevske konvencije o epikontinentalnom pojusu iz 1958. Međutim, pošto je Francuska prilikom pristupanja Konvenciji uložila neke rezerve na njen član 6., na koje je Britanija stavila neke primjedbe, stav Francuske u sporu bio je da Konvencija u cijelosti nije na snazi izmedju Francuske i Britanije. Ona je tvrdila da su "norme medjunarod-

nog prava primjenljivog u ovoj materiji izmedju stranaka, norme običajnog prava kako ih je posebno formulirao Medjunarodni sud u sporu o epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru i koje su potvrdjene kasnijom praksom država i radovima Treće konferencije o pravu mora..." (p. 19)

Britanija je u ovom sporu nastojala umanjiti učinak svojih primjedaba na francuske rezerve na član 6. Konvencije, insistirajući da je Konvencija iz 1958., uključujući njen član 6, ugovor na snazi izmedju stranaka (p.23).

Arbitražni tribunal u svojoj je Odluci ustanovio da je član 6. Konvencije primjenljiv na razgraničenje epikontinentalnog pojasa u cijelom prostoru osim u oblasti Anglonormanskih otoka, na koje su se, izmedju nekih drugih točaka, odnosile francuske rezerve na član 6. Konvencije. Za to područje su primjenljiva pravila običajnog prava. Tribunal je ujedno ustanovio da su pravila običajnog prava od važnosti i u stvari bitna u svrhu tumačenja i upotpunjivanja člana 6. Konvencije.

Tribunal je u svojoj Odluci potom izložio sve bitne dijelove presude Haškog suda iz 1969., posebno načelo po kome epikontinentalni pojas predstavlja prirodni produžetak obalne države i posljedice koje iz njega proizlaze. (§§ 76-82, pp. 84-90). Tako je Tribunal pridao visoku važnost toj presudi s obzirom na njen utjecaj na kasniji razvoj medjunarodnog prava u toj oblasti. Ali, on se uopće nije upuštao u pitanje uvjeta za stvaranje toga novog običajnog prava.

Dakle, u ovoj novoj parnici za najveći dio razgraničenja imalo se primijeniti načelo crte jednake udaljenosti uz posebne uvjete iz člana 6. Konvencije, a samo na Anglonormanske otoke "običajno pravo" onako kako ga je utvrdio Haški sud u prethodnoj presudi (§ 75, pp. 83-84). Razlika u odnosu na prethodnu parnicu ležala je u tome što se nije radilo o lateralnom razgraničenju država na istoj obali, i što je Arbitražni tribunal imao sam odrediti granicu, a ne utvrditi "načela i pravila medjunarodnog prava" u tu svrhu.

Arbitražni tribunal došao je do slijedećih zaključaka- "u uvjetima ove parnice, pravila običajnog prava vode skoro istom rezultatu kao i propisi člana 6." (§ 65; p. 76). Tribunal je

ustanovio da pravila o razgraničenju iz Ženevske konvencije i običajna pravila imaju istu svrhu: "razgraničenje u skladu s pravičnim načelima" (§ 75, p. 84). Pravičnost je tu, dakle, cilj koji treba postići u svrhu razgraničenja. Čini nam se da bi bilo preciznije navesti da je cilj pravda koja se postiže putem pravičnosti i primjenom onih pravnih pravila koja su na snazi, ali ne i putem "pravičnih načela".

Tribunal je uz kriterije pravičnog razgraničenja iz presude Haškog suda iz 1969. - geološke pripadnosti i geografske konfiguracije obale, uzeo još u obzir interes država u plovidbi, obrani i sigurnosti u oblasti u kojoj se vrši razgraničenje. To su, međutim, bila apstraktna razmatranja koja nisu imala neposrednog odraza prilikom samog razgraničenja.

U tome sklopu od posebnog je značaja proporcionalnost. Proporcionalnost ne može biti načelo koje bi činilo poseban izvor prava na prostor epikontinentalnog pojasa koji se razgraničava. Ona "nije po sebi samoj izvor naslova na epikontinentalni pojas, nego prije kriterij procjene pravičnih razmatranja za izvjesne geografske situacije" (§ 246, p. 219). "Disproporcija, prije negoli opće načelo proporcionalnosti, je kriterij ili faktor od važnosti" (§ 101, p. 105).

Tribunal je isto tako, mislimo s pravom, relativizirao značaj načela "prirodnog produžetka". Naveo je da to načelo nema "apsolutnu vrijednost" (§ 191, p. 173). Učinak koji mu treba pridati uvijek ovisi "ne samo od posebnih geografskih i drugih okolnosti, nego takodjer i od važnih razmatranja o pravu i pravičnosti" (§ 194, p. 175). Ovaj zaključak nam se čini vrlo opravdanim, ali on nameće pitanje da li je Haški sud u presudi iz 1969. utvrdio makar i jedno "načelo i pravilo medjunarodnog prava" primjenljivo na razgraničenje u epikontinentalnom pojusu koji ima zaista domaćaj pravnog pravila, koje je, dakle, nešto više od upute kako da se postigne pravično razgraničenje.

Čini nam se da je u ovoj Odluci Arbitražni tribunal dao svoj najveći doprinos u tumačenju člana 6. Ženevske konvencije iz 1958. Taj propis kao ugovorno pravilo još uvijek obvezuje više od pedeset država, i ono će biti od značaja sve dok ga nova Konvencija UN o pravu mora iz 1982. sasvim ne zamijeni.

Tribunal je istakao da član 6. ne formulira pravilo jednake udaljenosti i posebne okolnosti kao dva odvojena propisa. Radi se "o jedinstvenom pravilu koje kombinira ekvidistancu - posebne okolnosti" (§ 68, p. 78). To jedinstveno pravilo znači da pitanje da li "posebne okolnosti... opravdavaju drugačije razgraničenje" čine dio pravila koje predviđa primjenu načela jednake udaljenosti. Stoga je obveza primjene načela jednake udaljenosti uvijek podložna uvjetu "ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu" (§ 70, p. 79).

Nakon što je ustanovio da načelo jednake udaljenosti čini samo ugovornu obvezu između stranaka, a ne i običajno pravilo, Tribunal je ustanovio da - "primjena metode jednake udaljenosti ili bilo koje druge metode u svrhu postizanja pravičnog razgraničenja, ovisi o geografskim i drugim okolnostima slučaja" (§ 97, p. 103). Dakle, posebne okolnosti odlučuju o izboru metode, bilo kad se primjenjuje običajno pravilo ili Ženevska konvencija.¹⁴

Proizlazi, dakle, da posebne okolnosti nisu izuzetak od primjene načela jednake udaljenosti. Kombinacija tih dviju metoda u jedno pravilo ima za posljedicu da stranka koja se poziva na posebne okolnosti ne nosi teret njihovog dokazivanja. Tribunal vodi računa *proprio motu* o tim okolnostima (§ 68, p. 70).¹⁵

Francuski pisac Queneudec s pravom zaključuje da je nemoćuće unaprijed sastaviti listu posebnih okolnosti, naročito u nekom ugovornom tekstu.¹⁶ Stoga je sudski organ u najboljem položaju da ih procjenjuje u svakom pojedinačnom slučaju. U tome pogledu, a razmatrajući proporcionalnost kao činioca razgraničenja, Tribunal je potvrdio mišljenje Haškog suda iz 1969., da sudac nikada ne može prepravljati prirodu, da npr. izjednači položaj države s dugačkom obalom s državom čija je obala ograničena; "radi se prije o ublažavanju disproporcije i nepravičnog učinka s obzirom na konfiguraciju ili posebne geografske osobnosti..." (§ 101, p. 106).

- 0 -

Na temelju tako utvrđenog pravnog stanja Tribunal je potom u svojoj Odluci prišao razgraničenju epikontinentalnog po-

jasa dviju država u sporu. On je razlučio razgraničenje u prostoru La Manchea od onoga u oblasti Atlantskog oceana.

Osim u pogledu Anglonormanskih otoka, obale stranaka u sporu u La Mancheu nalaze se sučelice. Tribunal je utvrdio - "geografska situacija nalaže metodu razgraničenja koja je primjenljiva" (§ 87, p. 95). Osim toga - "učinci nepravilnosti obale jedne države na općenit način kompenziraju se učincima nepravilnosti obale druge" (§ 103, p. 107). Britanija je predložila za jedan dio razgraničenja uzdužnu crtu Centralnog jarka u La Mancheu. Tribunal je utvrdio da je Centralni jarak i zona putotine "obična slučajnost prirode" koja ne prekida geološki kontinuitet epikontinentalnog pojasa (§ 108, p. 111). Stoga se Tribunalu nametnula kao jedino ispravna u cijeloj toj oblasti crta sredine.

U toku pregovora koji su prethodili arbitraži dvije stranke su postigle djelomičan sporazum o pojednostavljenoj crti sredine istočno i zapadno od Anglonormanskih otoka. Tribunal je u toku postupka zatražio od agenata stranaka da tu crtu formalno potvrde i da mu dostave odgovarajuće koordinate. Tribunal je tu djelomičnu crtu potvrdio u svojoj odluci i unio ju je u svoju kartu. Ipak, on se nije ograničio na to da samo zabilježi tu dogovorenu crtu, nego ju je uz pomoć svoga stručnjaka potvrdio kao odgovarajuću (§ 120, p. 119).

Postavio se još problem utvrđivanja crte sredine s obzirom na postojanje Eddyston Rocka u blizini britanske obale. Francuska je tvrdila da se radi o uzrišici suhoj za niske vode (*low-tide elevation, haut-fond découvrant*), a Britanija - da je to istinski otok. Tribunal se nije upustio u pitanje pravnog položaja te uzvišice, ali je utvrdio da je Francuska u 1964-1965. pristala da se Eddyston Rock uzme u obzir kod razgraničenja ribolovnih zona dviju država, i tome pristanku je dao učinak (§ 140, p. 134, § 144, p. 137).

- o -

Poseban je bio problem Anglonormanskih otoka koji se nalaze uvučeni u neposrednoj blizini francuske obale. Francuska

je tvrdila da se ti otoci nalaze u oblasti francuskog epikontinentalnog pojasa i zatražila je od Tribunalala da povuče dvije linije razgraničenja. Jedna bi išla crtom sredine po La Mancheu kojom se prilikom ti otoci ne bi uzeli u obzir. Druga linija trebala bi ići sjeverno i zapadno od tih otoka dajući im ograničeni epikontinentalni pojas. Na taj način epikontinentalni pojas tih otoka činio bi enklavu u francuskom pojusu. Britanija je smatrala da Anglonormanski otoci čine obalu te zemlje u odnosu na francusku obalu i zatražila je kao jedinu liniju razgraničenja crtu sredine izmedju tih otoka i francuske obale.

Tribunal je najprije utvrdio da arbitražnim kompromisom nije bio ovlašten da razgraničava prostor dviju država u njihovom teritorijalnom moru ili ribolovnoj zoni. Stoga se proglašio nenađležnim da povlači crtu izmedju Anglonormanskih otoka i francuske obale, jer se tu ne radi o epikontinentalnom pojusu za čije je razgraničenje jedino ovlašten od stranaka (§ 29-30, pp. 38-40). Utvrdio je svoju nadležnost jedino u pogledu graniče sjeverno i zapadno od tih otoka. "Granica u toj oblasti mora se utvrditi primjenom običajnog prava" (§ 147, p. 140), bio je potom zaključak Tribunalala.

S geološkog stajališta anglonormanski arhipelag, te dno i podzemlje bretonsko-normanskog zaljeva čine isti armorični masiv kao i koprena masa Normandije i Bretanje. Međutim, epikontinentalni pojas La Manchea čini fizičku cjelinu koja omogućava da ga se uzme kao "prirodno produženje" teritorija svake od država.⁷⁷ S druge strane, Anglonormanski otoci su geografski potpuno odvojeni od Ujedinjenog kraljevstva (§ 199, p. 178).

Da bi problem tih otoka riješio na pravičan način, Tribunal je pribjegao rasudjivanju a contrario. Kad se ti otoci ne bi uzeli u obzir, granica bi bila crta sredine od jednog kraja La Manchea do drugog i područja epikontinentalnog pojasa država s obje strane te crte bila bi "osjetno jednaka ili makar usporediva" (§ 182, p. 166). Tu je došla do izražaja briga Tribunalala za proporcionalnošću kao elementu pravičnog rješenja. Naprotiv, ako bi zbog tih otoka crta razgraničenja odstupila od crte sredine - "rezultat bi bio radikalno iskrivljjenje razgraničenja koje bi bilo nepravično (§ 199, p. 178).. Stoga se Tribunal odlučio za "strednje rješenje koje čini najpodobniju i najpravič-

niju ravnotežu izmedju zahtjeva i interesa stranaka" (§ 199, p. 178). Tribunal je usvojio dvije drte - jednu sredinom La Manchea pri čemu Anglonormanske otoke nije uzeo u obzir, i drugu sjeverno i zapadno od tih otoka na 12 milja od polazne crte za mjerjenje njihovog teritorijalnog mora koja se poklapa s granicom ribolovnih zona, od ranije usvojenom od dviju stranaka (§§ 201-202, pp. 179-180).

Ovo možemo nazvati uzornim rješenjem na temelju pravičnosti koje će vjerojatno biti od koristi u pogledu budućih razgraničenja epikontinentalnog pojasa u sličnim situacijama.

- o -

Preostalo je još bilo razgraničenje u Atlantskom oceanu do izobate od 1000 metara. Stranke su se sporile u pogledu primjene metode razgraničenja. Za Britaniju i u toj oblasti obale dviju država leže sučelice i stoga i tu treba primijeniti crtu sredine iz člana 6. stav 1. ženevske konvencije iz 1958. Francuska je smatrala da u toj oblasti obale dviju država niti leže sučelice, niti se radi o lateralnom razgraničenju epikontinentalnog pojasa država na istoj obali. Radi se o situaciji koju član 6. Konvencije ne predvidja, te se stoga metoda jednakih udaljenosti treba odbaciti.

Tribunal je odbacio francusku tvrdnju i ustvrdio je da član 6. ženevske konvencije predvidja sve situacije. Za situaciju u Atlantiku priklonio se mišljenju da se ima primijeniti prije stav 1. negoli stav 2. člana 6. Konvencije, tj. propis koji ima u vidu obale država koje leže sučelice. Osim toga, i u jednom i u drugom slučaju pravilo razgraničenja je isto - crta sredine. Zanimljivo je da i član 83. nove Konvencije UN o pravu mora ima u vidu takodjer samo dvije situacije - država koje su na istoj obali i čije obale leže sučelice, a ne i situaciju kao što je ona izmedju Britanije i Francuske na Atlantiku. I novi propis navodi jedinstveno pravilo razgraničenja za obadvije situacije na koje ćemo se kasnije osvrnuti.

Dakle, Tribunal je utvrdio da se do izobate od 1000 metara epikontinentalni pojas izmedju dviju država u Atlantiku ima razgraničiti crtom jednakih udaljenosti. No, pri tome se suočio

s postojanjem Scilly otoka 21 milju udaljenih od Cornwalla u Engleskoj, te otoka Ouessant 10 milja udaljenih od francuske obale. Tribunal je ustvrdio da - "postojanje Scilly otoka zapadno-jugozapadno od Carnwalla ima za učinak mnogo jače odstupanje linije jednake udaljenosti u jugozapadnom pravcu negoli u slučaju kad bi se ona odredjivala od polazne crte kopnene mase Engleske" (§ 243, p. 215). Naravno, ovo prvo razgraničenje značajno bi oštetilo Francusku i stoga pozicija Scilly otoka čini posebnu okolnost.

Da bi na pravičan način riješio ovu situaciju, Tribunal se nije odlučio za potpuno napuštanje linije jednake udaljenosti, što je predlagala Francuska,¹⁸ a niti za odredjivanje crte sredine ne uzimajući u obzir Scilly otoke (§ 249, p. 221). Tribunal se odlučio za srednje rješenje - za pridavanje "polovičnog učinka" otocima Scilly. "Metoda polovičnog učinka sastoji se u tome da se zacrtava linija jednake udaljenosti između dva obala najprije ne uzimajući u obzir otoke kao polaznu točku, a potom, uzimajući ih kao polaznu točku; crta koja pridaje polovičan učinak otocima je linija zacrtana sredinom između tih dvojnih crta" (§ 251, p. 223).

- o -

Ova Odluka jednoglasno je usvojena 30. lipnja 1977, time da je član Arbitražnog tribunala, američki profesor Herbert Briggs, glasajući za odluku, predložio svoje odvojeno mišljenje. Britanija je, međutim, 17. listopada iste godine od Tribunala zatražila tumačenje odluka, uz obrazloženje da crta razgraničenja o sektoru Anglonormanskih otoka nije uzela u obzir sve polazne točke koje je ta zemlja upotrebila za odredjivanje teritorijalnog mora i ribolovne zone. Osim toga, linija razgraničenja u oblasti Atlantika zacrtana je kao prava crta na karti Mercatorove projekcije. Ta crta iskrivljava geodetsku liniju.

Tribunal se ponovo sastao i donio je odluku o tumačenju prve 22. ožujka 1978. U cjelini je nova odluka donošena sa četiri glasa uz protivan glas Herberta Bringga - u pogledu razgraničenja na Atlantiku. Britanski član Sir Humphrey Waldock, glasajući za odluku predložio je svoje odvojeno mišljenje. Nova

odлука sadrži 124 stranica teksta. Tribunal je utvrdio svoj propust u pogledu povlačenja crte u oblasti Anglonormanskih otoka i ovlastio je stranke da putem sporazuma isprave tu crtu na geografskoj karti (§ 37). Međutim, drugi britanski zahtjev Tribunal je većinom glasova odbacio, Utvrdio je da povlačenje crte na karti Mercatorove projekcije ne odstupa ni malo od njegove namjere da odredi granicu na temelju približne procjene situacije, čak ako ta crta dovodi do manje deformacije s obzirom na kartografsku projekciju koju je upotrijebio (§ 111).

- o -

Arbitražni tribunal imao je mnogo lakšu zadaću negoli Haški sud u pogledu epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru. Pokazalo se da je mnogo lakše vršiti razgraničenje epikontinentalnog pojasa između država čije obale leže sučelice, negoli odrediti lateralnu crtu između država na istoj obali. Tribunal nije morao utvrdjivati "načela i pravila medjunarodnog prava" primjenljiva na razgraničenje, nego je svojom Odlukom sam izvršio razgraničenje, što je takodjer mnogo lakše. Stoga arbitri nisu imali potrebe da utvrdjuju neka općenita načela. Napokon, crta jednakih udaljenosti uz posebne okolnosti iz člana 6. Ženevske konvencije iz 1958., bila je osnova koja se mogla primijeniti za najveći dio razgraničenja - osim u pogledu Anglonormanskih otoka.

Uz neke propuste koji su se iskazali u postupku tumačenja prve presude, Tribunal je svoju zadaću savjesno obavio. Savjesno je utvrdio pravnu osnovu razgraničenja, koju je potom primijenio. Mada se i on djelomično pozivao na "pravična načela", njegovi argumenti pravičnosti uvjerljivi su. Rješenja u pogledu Anglonormanskih otoka i na Atlantiku bit će korisna i za kasniju praksu.

3. Presuda Medjunarodnog suda od 24. veljače 1982: spor o epikontinentalnom pojusu (Tunis protiv Libije).¹⁹

Treći spor rješavao je ponovo Haški sud, i ponovo je bilo u pitanju razgraničenje epikontinentalnog pojasa država na istoj obali. Haški sud izrekao je svoju presudu 24. veljače 1982.

Stranke su putem kompromisa zatražile od Suda da donesu presudu o slijedećim pitanjima: "koja se načela i pravila medju-

narodnog prava mogu primijeniti na razgraničenje" epikontinentalnog pojasa Libije i epikontinentalnog pojasa Tunisa, "a Sud će odlučiti u skladu s pravičnim načelima i odgovarajućim okolnostima za tu oblast, kao i s novim tendencijama usvojenih na trećoj konferenciji o pravu mora". S druge strane, od Suda je zatraženo da rasvjetli praktičnu metodu za primjenu ovih načela i pravila u upravo toj situaciji, "na način koji će omogućiti stručnjacima dviju zemalja da razgraniče te zone bez ikakvih teškoća" (§ 4, p. 23).

Izgledalo je da se Sud u ovom sporu našao na polovici između svoje zadaće iz 1969. i zadaće britansko-francuskog arbitražnog tribunala. No, on je svoju zadaću u ovom sporu ocijenio da treba s preciznošću odrediti metodu razgraničenja na način da stručnjaci dviju država potom obave samo tehnički zadatak, tj. da zacrtaju liniju razgraničenja. Stručnjaci ne trebaju više pregovarati u pogledu tih činilaca, jer će Sud to potvrđiti. Stoga si je Sud uzeo za pravo da približno opiše pravac koji će slijediti crta razgraničenja (§ 30, p. 40). Drugim riječima, Sud si je pridao pravo da sam izvrši razgraničenje, čime si je olakšao posao.

Ni Tunis, ni Libija nisu stranke Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1959, i ni jedna od tih zemalja nije zahtjevala crtu jednake udaljenosti kao liniju razgraničenja. Haškom sudu je to bila još jedna prilika da ustvrdi da nikakvo pravilo običajnog prava ne nameće ekvidistancu kao metodu razgraničenja. Sud je pri tome ipak naglasio prednosti te metode "u slučajevima kada njena primjena dopušta postizanje pravičnog rješenja" (§ 109, p. 79).

Medjutim, stranke su, izgleda, previše ozbiljno uzele presudu Haškog suda iz 1969, a posebno načelo prirodnog produžetka kao "najtemeljnije od svih pravnih pravila koja se odnose na epikontinentalni pojas". I zastupnici obiju stranaka potrudili su se da svoje zahtjeve potkrijepe argumentima izvedenim iz toga "pravnog pravila" (§ 36, p. 43). Obje stranke su se pozivale na geološke argumente.

Libija je tvrdila da je pravac prirodnog produžetka određen općim geološkim i geografskim odnosom između epikontinen-

talnog pojasa i kopnene kontinentalne mase Afrike, i da u toj situaciji crta razgraničenja treba slijediti pravac toga produženja - prema sjeveru. Da je Sud prihvatio te argumente, Tunis bi zbog položaja svoje obale dobio tek nešto prostora u epikontinentalnom pojusu izvan svoga teritorijalnog mora kako ga je odredio od polaznih crta.

Tunis je isticao da treba voditi računa o prirodnom produžetku kopnenog teritorija svake države, a ne čitavog kontinenta. Uzimanje u obzir samo cjeline kopnene mase i zanemarivanje izmjene pravca obale značilo bi prihvaćanje samo onoga što određuje geologija kao prirodni produžetak, dok su po mišljenju zastupnika te zemlje geografski, geomorfološki i barimetrijski razlozi u najmanju ruku od jednakve važnosti kao i geološki. (§ 40, p. 45).

Sud nije usvojio argumente ni jedne ni druge strane, i sam je relativizirao značaj prirodnog produžetka. Po mišljenju Suda "... ideja prirodnog produženja kopnenog područja... ne bi nužno mogla biti dovoljna, pa čak ni pogodna, da bi se precizno utvrdio točan domaćaj prava neke države u odnosu na njenog susjeda" (§ 43, p. 46). U tome smislu je zaključeno i u dispozitivu presude: "2) područje koje se uzima u obzir u svrhu razgraničenja sastoji se od istog epikontinentalnog pojasa kao prirodnog produžetka kopnenog područja obiju stranaka, i stoga se u ovom slučaju nikakav kriterij razgraničenja područja toga pojasa ne može izvesti iz načela prirodnog produžetka kao takvog;" (§ 133, A 2), p. 92).

Sud je pri tome uzeo u obzir i "nove tendencije" usvojene na Trećoj konferenciji o pravu mora, kako su to stranke od njega u kompromisu i zatražile. Pri tome se Sud nije upuštao u ispitivanje da li su te "nove tendencije" postale običajno pravo na snazi. Ali za njega je očito bio važan drugi dio nove definicije epikontinentalnog pojasa iz člana 76. nacrta Konvencije koji, pored prirodnog produženja, određuje i vanjsku granicu toga pojasa od 200 milja.²⁰ Dakle, u toj novoj situaciji, geološki i geomorfološki elementi dolaze u drugi plan. "Uloga Suda je da pribegne geologiji samo u mjeri u kojoj to primjena medjunarodnog prava traži" (§ 61, p. 54). Po toj novoj koncepciji epikontinentalni pojus, kao dno i podzemlje isključive

ekonomске zone, postaje običan prostor za čije postojanje više nisu značajni geološki kriteriji, osim kad on prelazi crtu od 200 milja.

I pored tih novih tendencija, očito je da su obje stranke precijenile domaćaj načela prirodnog produžetka. I Arbitražni tribunal bio je u pravu kad je u svojoj Odluci iz 1977. istakao da to načelo nema absolutnu vrijednost. U tome pogledu i Haški sud je u 1982. zaključio: "... fizički element prirodnog produžetka ne uzima se kao osnova pravnog naslova, nego kao jedna od okolnosti koja može biti element pravičnog rješenja" (§ 68, p. 58).

- o -

Sud je također istakao da su "/načela i pravila primjenljiva na razgraničenje oblasti (epikontinentalnog) pojasa ona koja mogu proizvesti pravičan rezultat" (§ 50, p. 49). Na naše veliko zanimanje Sud se u ovoj presudi upustio u objašnjavanje onoga - "što propisuju" pravična načela. Kako smo naveli, u prethodnoj presudi ovaj Sud nije naveo njihov istinski sadržaj. U ovoj presudi u tome pogledu je navedeno: "Primjena pravičnih načela mora dovesti do pravičnog rezultata. Ovaj način izražavanja, mada je u općenitoj upotrebi, nije potpuno zadovoljavajući (priznaje Sud, op. pisca) jer pridjev *pravičan* klasificira u isto vrijeme rezultat koji treba postići i sredstva koja treba primijeniti za njegovo postizanje. Ipak je rezultat najvažniji: načela su podložna cilju koji treba postići. Pravičnost nekog načela mora se ocjenjivati prema njegovoj svršishodnosti da bi se postigao pravičan rezultat. Sva načela nisu sama po sebi pravična: pravičnost kočnog rezultata daje im taj kvalitet. Načela koja Sud treba naznačiti moraju se odrediti u funkciji koliko su adekvatna pravičnom rezultatu. Proizlazi da se izraz *pravična načela* ne može tumačiti apstraktno; on upućuje na načela i pravila koja dopuštaju postizanje pravičnog rezultata..." (§ 70, p. 59).

Ne možemo se oteti utisku da upravo Sud tumači izraz "pravična načela" na najapstraktniji mogući način, izbjegavajući da im i ovoga puta makar približno prida neki sadržaj. Tu se cilj stalno zamjenjuje s načelima, a sruku se otvara stvarna moguć-

nost da pribegne bilo kakvim razmatranjima koja će biti opravdana pravičnim rezultatom. No, da li se tu onda zaista radi o načelima? Ako bismo, dakle, u gornjem navodu izraz "pravična načela" na svim upotrebljenim mjestima zamijenili izrazom "pravični razlozi" (*equitable considerations, considérations équitables*), čini nam se da bi tek tada čitava misao dobila cjelovit sadržaj. No, stranke su i u ovoj parnici od Suda kompromisom zatražile da odluči "koja se načela i pravila međunarodnog prava mogu primijeniti na razgraničenje" njihovog epikontinentalnog pojasa, i Sud se i ovoga puta potrudio da im na svoj način izadje u susret. Upadljivo je ipak da se u ovoj presudi izbjegava, gdje je moguće, izravna kvalifikacija "pravičnih načela" kao načela i pravila medjunarodnog prava.

Tamo gdje se Sud ne služi izrazom "načela", nego kad govoriti općenito o pravičnosti, njegovi su navodi dosljedni: "Pravičnost kao pravni pojam neposredno proizlazi iz ideje pravde. Sud, čija je zadaća da opslužuje pravdu (*to administer justice, d'administrer la justice*) obvezan je primjenjivati je. U povijesti pravnih sistema izraz pravičnost služio je da bi odredio različite pravne pojmove. Često se pravičnost suprotstavljalala krutim pravilima pozitivnog prava čiju strogost treba ublažiti da bi se postigla pravda. Općenito, to suprotstavljanje nema ničega sličnog u razvoju medjunarodnog prava; pravni pojam pravičnosti je opće načelo neposredno primjenljivo kao pravo." (§ 71, p. 60).

I zadnja rečenica ovog navoda čini nam se problematičnom. Pravičnost *infra legem*, ona koja je svojstvena primjeni pravnih pravila tamo gdje ona postoje, svojstvena je svakom pravu.²¹ Dakle, tu se ona ne sastoji od općeg načela neposredno primjenljivog kao prava, nego se sama pravna pravila primjenjuju na pravičan način. No, Sud se ovim izrazom u stvari služi da bi prikrio činjenicu da za razgraničenje epikontinentalnog pojasa nema nikakvih pravnih pravila. Ujedno, njemu ta konstrukcija "pravnog pojma pravičnosti" kao "općeg načela neposredno primjenljivog kao pravo", služi da bi izbjegao priznati da postoji pravna praznina u pravu, a na taj način si pridaje pravo da spor odluči na temelju pravičnosti *praeter legem*, ne tražeći za to izravan pristanak stranaka. U ovoj konkretnoj parnici,

medjutim, stranke su u članu 1. svoga kompromisa ovlastile Sud da vodi računa o "pravičnim načelima i odgovarajućim okolnostima", te tu stoga i Sud i stranke dolaze na svoje. Ostaje neodgovoren pitanje koja je osnova "pravnog pojma pravičnosti", da li je ono opće načelo prava ili običajno pravno pravilo.

Navod koji slijedi: "... primjenjujući pozitivno medjunarodno pravo, neki sud može između više mogućnosti tumačenja odabrati ono koje mu se čini najprikladnijim zahtjevima pravde u datim okolnostima", samo je djelomično točan jer se odnosi na tumačenje samo onih tekstova koji su nejasni i koji pružaju mogućnost za više različitih tumačenja. Haški sud je u svojoj ranijoj praksi bio vrlo dosljedan u primjeni načela jasnog smisla. Kad god je ustanovio da je neki propis jasan, primjenjivao ga je onakvog kakav jeste, dakle nije birao između više mogućih tumačenja.²²

Treba razlikovati između primjene pravičnih načela i odlučivanja *ex aequo et bono*, što Sud ne može činiti osim ako stranke na to pristanu (čl. 2, par. 2. Statuta). U takvim slučajevima Sud ne mora više strogo primjenjivati pravna pravila, nego mu je cilj postizanje prikladnog uredjenja (*an appropriate settlement, un règlement approprié*). Uloga Suda ovdje je različita: on mora primjenjivati pravična načela kao sastavni dio međunarodnog prava i brižljivo odmjeravati različite razloge koje smatra relevantnim, da bi postigao pravičan rezultat. Istina, ne postoje kruta pravila o tome koju težinu treba pridati svakom elementu u datom slučaju; ipak je to vrlo daleko od vršenja diskrecione vlasti ili od mirenja (koncilijacije). Ne radi se ni o pribjegavanju distributivnoj pravdi" (§ 71, p. 60).

Haški sud nije do danas presudio ni jednu parnicu *ex aequo et bono*. Ipak se nadamo, ako mu stranke jedampot izričito povjeraju vlast, da on ni tada neće postupati arbitrarno, nego da će i u takvom slučaju brižljivo odmjeravati različite argumente stranaka i da će odlučivati o težini koju treba pridati svakom argumentu stranaka u datom slučaju. Nadamo se da će i tada Sud svojom presudom težiti postizanju pravičnog rješenja, tj. odluke *ex aequo et bono*. Dakle on ni tada neće vršiti diskrecionu vlast ako je ona sinonim za arbitrarost.

No, baš crta razgraničenja koju je Sud očudio u ovoj presudi, koja se sastoji od izlomljene linije u dva sektora razgraničenja, te argumenti na kojima je obrazložio takvo rješenje, postavljaju pitanje da li Sud zaista nije pribjegao distributivnoj pravdi, tj. nije li vršio raspodjelu umjesto razgraničenja epikontinentalnog pojasa na koji svaka stranka ima pravo *ipso facto* i *ab initio* kao produženje svoga kopnenog područja pod morem. Mi ne tvrdimo da je Sud mogao uopće obaviti svoju zadaću bez ovakve pravičnosti takvoj je pribjegao. Ali da li bi razgraničenje od iste sudačke većine koja je glasala za ovu presudu, bilo različito da su stranke ovlastile Sud da odlučuje *ex aequo et bono*? Možda bi samo obrazloženje presude bilo ponešto drugačije, a pravičan rezultat bi bio isti ili skoro isti. Sve su to, naravno, samo nagadjanja.

- o -

Od gornjih razmatranja više nas zanimaju kriteriji razgraničenja koja je Sud u ovom konkretnom slučaju usvojio da bi došao do pravičnog rezultata. Sud je pristupio utvrđivanju "relevantnih okolnosti karakterističnih za područje" u pitanju. Najprije je ustanovio područje koje će uzeti u obzir prilikom razgraničenja morskog dna. Ustanovio je da ne treba voditi računa o svim obalama stranaka, nego samo o njihovim dijelovima izmedju Ras Kapudie na tuniskoj i Ras Tadjoure na libijskoj obali. (§ 75, pp. 61-62). Za taj prostor on je utvrdio geografsku vezu izmeđju obale i potonulih oblasti, za koje će na kraju ispitivati proporcionalnost kao element pravičnog rješenja.

Tunis je naveo kao relevantnu okolnost učinak amputacije koji bi mogao za njega rezultirati s obzirom na poseban nagib tunisko-libijske obale kombiniran s graničnom točkom na obali. Sud je taj argument u cijelosti odbio: "Pitanje učinka amputacije postavlja se jedino u sklopu primjene neke geometrijske metode razgraničenja, poput ekvidistance gdje se crta razgraničenja određuje neposredno prema točkama na obali u pitanju, ili još u vezi sa crtom povučenom od granične točke slijedeći već odredjen pravac kao što je crta prema sjeveru koju zagovara Libija. Pošto Sud nije usvojio tu crtu i pošto metoda ekvi-

distance nije primjenljiva u ovom slučaju... učinak amputacije ovdje nije relevantna okolnost" (§ 76, pp. 62-63).²³

Sud je odbacio i geomorfološku konfiguraciju morskog dna u području razgraničenja na koju su se pozvale stranke, zaključujući da bi ona bila "neadekvatan element da bi se uključila u činioce koje treba odvagati u postizanju pravičnog razgraničenja" (§ 80, p. 64).

Tunis se pozivao na svoja vrlo stara historijska prava na ribolov u blizini svoje obale. Iskorištavanje morskog dna vrše- no je putem naprava postavljenih za ribolov vrsta koje se kreću, a u većim dubinama i za sedentarne vrste, posebno za sružve. Tunis je te prostore mora u Zaljevu Gabès, na temelju stečenih historijskih prava, uključio u svoje unutrašnje morske vode po- vlačeći polazne crte za mjerjenje širine teritorijalnog mora. U svojem memoaru Tunis je zatražio od Suda da crta razgraničenja epikontinentalnog pojasa ne bi smjela zadrijeti u te historijske vode, a da se prostori unutar te crte ne bi smjeli uzeti u obzir prilikom odmjeravanja proporcionalnosti razgraničenih di- jelova epikontinentalnog pojasa izmedju stranaka. Libija je pred Sudom tvrdila da se tunisko određenje polazne crte nje ne tiče, na što je Tunis istakao da Libija nije protestirala protiv te crte kad je za to bilo vrijeme.

Sud je, međutim, u cijelosti odbio zahtjev Tunisa. Ista- kao je - "... ako je točno da izvjesna područja u pitanju ne čine dio epikontinentalnog pojasa u pravnom smislu, pošto on počinje izvan teritorijalnog mora, dno unutrašnjih morskih voda unutar tuniske polazne crte i (njegovog) teritorijalnog mora čini prirodno produženje kopnenog područja u fizičkom smislu" (§ 99, p. 73). Sud je, takodjer, utvrdio: "Očito je dakle da se suštinski pojam historijskih prava ili voda i pojam epikon- tinentalnog pojasa ravnaju po različitim pravnim sistemima i medjunarodno običajnom pravu. Prvi od tih režima zasniva se na stjecanju i okupaciji, a drugi na postojanju prava *"ipso facto i ab initio"*. Ponekad, bez sumnje, ta dva režima koincidiraju, ali ta koincidencija može biti samo slučajna, kao u slučaju Tunisa gdje se pristup epikontinentalnom pojusu nalazi obuhva- čen u granicama ribolovnih zona. Historijska prava i naslovi Tunisa odnose se prije na isključivu ekonomsku zonu, koja se

može uzeti kao dio modernog medjunarodnog prava. A Tunis nije zasnovao svoje zahtjeve na tom pojmu." (§ 100, p. 74).

Mnogi su kritizirali ovo rješenje, smatrajući da je Sud morao uzeti u obzir prava Tunisa na sedentarni ribolov (u ovom slučaju spužava) prilikom razgraničenja epikontinentalnog pojasa.²⁴ Tu se postavlja i pitanje da li je mudro, s obzirom na "nove tendencije" u pravu mora razdvajati pojam epikontinentalnog pojasa do vanjske granice od 200 milja od pojma isključive ekonomске zone. Da li to znači da će države, koje su ranije putem ugovora razgraničile svoj zajednički epikontinentalni pojas ubuduće moći zahtijevati drugu granicu za ekonomsku zonu. A isključiva ekonomска zona po članu 56. stavak 1a nove Konvencije iz 1982. obuhvaća morsko dno i podzemlje za svaku zemlju koja ju je proglašila, dakle ona asimilira epikontinentalni pojas do širine od 200 milja. Režim epikontinentalnog pojasa unutar te širine, koji se ravna po članu 76. točka 1. te Konvencije, u stvari će važiti samo za one zemlje koje ne proglose ili dok ne proglose svoju ekonomsku zonu. Osim toga, pitanje je kakav domaćaj u svjetlu ovog gledišta Suda ima član 74. točka 4. nove Konvencije, koji propisuje - "Ukoliko je neki sporazum na snazi između zainteresiranih država, pitanja koja se odnose na razgraničenje isključive ekonomске zone uredjena su u skladu s odredbama toga sporazuma". Ovdje se upravo imaju u vidu već sklopljeni ugovori o razgraničenju epikontinentalnog pojasa.

Tunis se pozvao i na ekonomске činioce kao važne prilikom razgraničenja. Naglasio je svoje siromaštvo zbog nedostatka poljoprivrednih i mineralnih izvora u odnosu na Libiju, te na drugom mjestu, da njegovi riblji izvori u historijskim vodama čine dio nacionalne ekonomije važne za opstanak nacije.

Sud je i taj argument odbacio, ali čini se sa više razloga: "Sud smatra da se ovi ekonomski razlozi ne mogu prihvatiti za razgraničenje područja epikontinentalnog pojasa koja pripadaju svakoj od stranaka. Radi se o izvanjskim činiocima, koji su promjenljivi i mogu u svakom momentu na nepredvidljiv način pretegnuti na jednu ili na drugu stranu. Neka zemlja može danas biti siromašna i postati sutra bogata uslijed dogadjaja poput otkrića nekog novog ekonomskog bogatstva. U pogledu prisutnosti petrolejskih izvora u području koje se razgraničava, ona može,

zavisno od činjenica, biti element koji će se uzeti u obzir u postupku odmjeravanja svih relevantnih činilaca u postizanju pravičnog rezultata." (§ 107, pp. 77-78).

- o -

Sud je potom pristupio svome zadatku da "rasvijetli praktičnu metodu" za primjenu načela i pravila koja je postavio, kako su to stranke u kompromisu od njega zatražile. Drugim riječima, Sud je pristupio razgraničenju epikontinentalnog pojasa u pitanju. U tom pogledu on nije prihvatio ni crtu koju je zahtijevao Tunis - liniju vertikalnog zenita (ZV) 45° sjevernoistočno od Ras Adjira, a niti crtu Libije koja bi išla sjeverno od te točke.

Prethodno je Sud ispitao sve jednostrane akte država o vršenju vlasti na moru, kao i njihove sporazume o razgraničenju. To su bili akti i bivših sila koje su vladale jednom i drugom zemljom. Ustanovio je da je jedino kopnena granica medju njima nesporuna (§ 82, p. 65). Ni jedan jednostrani akt nije uvažio ukoliko nije našao element njegovog prihvata od druge stranke. Ustanovio je da u morskim prostranstvima postoji samo *de facto* sporazum, privremeno rješenje, koje je obuhvaćalo tampon zonu od 8 milja u kojoj su talijanske vlasti prije rata odstranjivale strane ribarske brodove, a da ih nisu plijenile. Tu crtu su talijanske vlasti u Libiji potvrstile u 1931, mada se njen nagib od obale nikad nije precizno utvrdio. "Sud smatra da se elementi u odnosu na taj *modus vivendi* zasnivaju jedino na šutnji ili na odsutnosti protesta francuskih vlasti odgovornih za vanjske poslove Tunisa, i da oni nisu dovoljni za dokazivanje postojanja priznate morske granice izmedju dviju stranaka. Ipak, u nedostatku morskih granica ustanovljenih zajedničkim sporazumom ili jasno dogovorenih, poštovanje prešutnog *modus vivendija*, koji kroz dugačko razdoblje ni s jedne strane nije bio službeno osporavan, ovlašćuje da se prihvati kao historijsko opravdanje u izboru metode razgraničenja epikontinentalnog pojasa izmedju dviju stranaka, s obzirom na historijska prava koja zahtijeva Tunis u svakom slučaju nisu obvezna za Libiju istočno od te crte *modus vivendija*" (§ 95, pp. 70-71),²⁵

Jedinstvena crta razgraničenja po mišljenju Suda ne bi mogla polučiti pravičan rezultat. Stoga je on područje razgraničenja podijelio crtom koju je povukao na karti izmedju njihovih krajnjih točaka - Ras Kapudije i Ras Tadjoure. Držeći se gornjeg *modus vivendija*, u prvom sektoru Sud je povukao crtu razgraničenja od Ras Adjira (granične točke na obali) pod kutom od 26° istočno od uporednika. Ta crta ide sjeveroistočnim pravcem do točke gdje se susreće s gore pomenutom crtom povučenom izmedju Ras Kapudije i Ras Tadjoure.

Potom je trebalo odrediti nastavak crte pod drugim kutom u drugom sektoru, da bi se po mišljenju Suda došlo do pravičnog rezultata u cjelini. Pri tome je Sud uzeo u obzir promjenu pravca obale Tunisa u Zaljevu Gabès, koja mijenja smjer od sjeveroistoka prema sjeverozapadu, a što je i Sud priznao kao okolnost koju treba uzeti u obzir. Pri tome se postavilo pitanje kako tretirati otoke Kerkennah u blizini tuniske obale koji su okruženi otočićima i uzvišicama suhim za niske vode, ali koji imaju površinu od nekih 188 kvadratnih kilometara. Od kopna su odijeljeni morem čija dubina ne prelazi 4 metra. Sud nije pridao tim otocima puni učinak kod razgraničenja, što su neki podvrgli kritici.²⁶ Umjesto toga Sud je pribjegao presudana iz francusko-britanske arbitražne odluke - davanju poluučinka tim otocima. Povukao je jednu crtu izmedju najzapadnije točke u Zaljevu Gabès i Ras Kapudije, i drugu izmedju iste točke i vanjske obale otoka Kerkennah. Crta koja je raspolovila dobijeni kut poslužila mu je kao paralela u odnosu na crtu razgraničenja koju je povukao u drugom sektoru. Tako je postignuta "geometrijska pravda" Suda. Krajnja točka ove druge crte nije odredjena jer će zavisiti od razgraničenja s trećim državama (§ 130, p. 91).

Tako postignut pravičan rezultat Sud je htio provjeriti s obzirom na zahtjev proporcionalnosti, Prethodno je u tekstu ove presude posvećeno dosta prostora proporcionalnosti izmedju dužine obale i širine prostora epikontinentalnog pojasa, razgraničenih izmedju država. To je ovaj Sud u presudi iz 1969. postavio kao činilac koji treba uzeti u obzir. No, ni od toga "pravila" u ovoj presudi nije ostalo mnogo. "Sud ne smatra da postoji opće pravno pravilo koje bi nametnulo u svim slučajevima procjenu proporcionalnosti..." (§ 103, p. 76), jer "pravičnost propisuje da se usporedjuje samo ono što je usporedivo" (§ 104, p. 76).

Želeći ipak opravdati proporcionalnost izvršenog razgraničenja u ovoj presudi, Sud je u oblasti razgraničenja, izmedju Ras Kapudije i Ras Tadjoure, ustanovio da je obala Libije dugčka 185 kilometara, a obala Tunisa 420 kilometara, računajući otok Djerbu kao poluotok. Odnos je, dakle, 31 prema 69. Potom je izmjerio površinu cijelokupnih morskih prostranstava dviju zemalja, uključujući unutrašnje morske vode, teritorijalno more i epikontinentalno more koja je smatrao "područjem platoa" i našao je da je Libija dobila 40, a Tunis 60. "Po mišljenju Suda, taj rezultat, koji vodi računa o svim relevantnim okolnostima, izgleda da zadovoljava kriterij proporcionalnosti kao aspekt pravičnosti" (§ 131, p. 91).

- o -

Ostao je utisak da je ovom presudom oštećen Tunis, i da bi on dobio mnogo više da je tražio razgraničenje na temelju ekvidistance, i naravno da je Sud to usvojio. Sud nije uzeo u obzir otok Djerbu prilikom povlačenja crte razgraničenja u prvom sektoru, niti je vodio računa o historijskim pravima a ni o polaznoj crti koju je odredio Tunis. U presudi je Sud na više mjesta naglasio da se vodi računa o razgraničenju epikontinentalnog pojasa i sa drugim zemljama u tom području (§ 33, p. 42, § 75, p. 62). Parnica izmedju Libije i Malte upravo se nalazi na rješavanju pred Sudom, i tek kad se doneše nova presuda moći će se ustanoviti proporcionalnost dodijeljenih prostora izmedju svih državama. Možda će se tada i presuda iz 1982. činiti pravičnjom. Kad Haški sud odlučuje o razgraničenju epikontinentalnog pojasa nije se uputno baviti prognozama, ali nam se ipak čini da će u ovoj najnovijoj parnici crta sredine igrati mnogo značajniju ulogu.

Presuda iz 1982. naišla je na kritike u prvom redu onih koji su očekivali da će Sud prilikom toga razgraničenja dosljedno primijeniti "načela i pravila medjunarodnog prava" u toj oblasti koja je proglašio u svojoj presudi iz 1969.²⁷ Medju njima su bili i neki suci koji su ostali u manjini, posebno sudac Gros. Svi su oni vjerovali da se zaista radi o pravilima običajnog prava. Njih je Haški sud zaista razočarao, ali ako ne u

svemu drugom, imao je pravo kad je u presudi iz 1982. naglasio: "Ova parnica pokazuje... da načela i pravila i činioci naznačeni od Suda u 1969. mogu dati vrlo različite rezultate prema načinu na koji se ta načela i ta pravila tumače i primjenjuju i prema relativnoj težini koja se pridaje svakom činiocu u određivanju metode razgraničenja" (§ 38, p. 44).

Ova presuda je po našem mišljenju potvrdila činjenicu da nema načela i pravila međunarodnog prava primjenljivih na razgraničenje epikontinentalnog pojasa koja bi mogla dovesti do predviđljivih rezultata. Pravični razlozi i pravična razmatranja suca ili arbitra tu imaju odlučujuću ulogu. Kako smo naveli, Haški sud se poziva na "pravična načela" zbog toga što od njega stranke uporno zahtijevaju da utvrđuje "načela i pravila međunarodnog prava" u toj oblasti.

Stoga stranke svakog spora moraju biti svjesne, kad se odlučuju da povjere nekom sudu da izvrši razgraničenje njihovog kopnenog područja ili morskih prostranstava, da mu time daju vrlo široke ovlasti. Što je u nekoj oblasti manje pravnih pravila, a ta pravila nisu nikad dovoljna da bi se u potpunosti obavila ta zadaća, funkcija suda se više približava njegovoj funkciji odlučivanja *ex aequo et bono*, pa namjeravale to stranke ili ne. Stoga će pravična razmatranja vjerojatno imati manji značaj kod razgraničenja teritorijalnog mora negoli epikontinentalnog pojasa i isključive ekomske zone, ali će ona uvijek biti prisutna.

Neko izvršeno razgraničenje može izgledati pravično za većinu sudačkog zbora koja je glasala za presudu, a za manjinu ne. Drugačije nije ni kad se primjenjuju pravna pravila. Pravični razlozi mogu ipak biti više ili manje uvjerljivi za obje stranke zajedno i za većinu onih koji prate i ocjenjuju praksu suda. No, ako sud želi zadovoljiti obje stranke, moguće je da se uđali od pravičnosti i da pribjegne transakciji. A osnova transakcije leži prije u oportunosti negoli u pravičnosti i pravu.

Ovo stanje, a naročito ishod presude Haškog suda iz 1982., može obeshrabriti mnoge države da svoje sporove o razgraničenju epikontinentalnog pojasa i isključive ekomske zone povjere nekom arbitražnom ili sudskom organu. Ipak, ako te prakse

bude mnogo više od triju presuda koje su do sada donesene, moguće je da se putem presedana stvore i neka odredjena "načela", pa čak i pravna pravila o razgraničenju pod uvjetom da ispune zahtjeve običajnog prava.

U dosadašnjoj praksi ima nekih tendencija u tom pogledu. Izgleda da će ubuduće geološki i geomorfološki činioci igrati manje značajnu ulogu od čisto geografskih, tj. od oblika i pravca obale, prisutnosti otoka, hridi i uzvišica suhih za niske vode. Isto tako nam izgleda da će u razgraničenju morskih prostorijava između zemalja čije obale leže sučelice, od većeg značaja i dalje biti crta jednake udaljenosti uz poštivanje posebnih okolnosti u svrhu postizanja pravičnog rješenja. Ekonomski razlozi stranaka u sporu vjerojatno neće igrati veću ulogu jer se razgraničenje vrši za neograničeno vrijeme u budućnosti. Davanje "poluučinka" manjim otocima uz obalu kako bi se postiglo pravično rješenje, može imati značaja, ali se i to može preokrenuti u svoju suprotnost i dovesti do nepravičnog rješenja. Isto tako, udaljeniji otoci jedne države koji se nalaze u blizini obale druge mogu dobiti vlastiti manji epikontinentalni pojas kao enklavu u pojasu one druge. No, ne znamo da li bi i to bilo rješenje, na primjer za razgraničenje epikontinentalnog pojasa između Grčke i Turske u Egejskom moru. Općenito, za svako razgraničenje presudne su okolnosti datog slučaja, a one mogu biti vrlo raznolike. Stoga i sumnjamo u brzo stvaranje "pravičnih načela", a još manje "načela i pravila međunarodnog prava" u toj oblasti.

Izgleda da će sudski organi i u budućnosti konačan rezultat izvršenog razgraničenja vrednovati kriterijem proporcionalnosti, no i on se može postaviti toliko relativno da se pretvori u svoju suprotnost.

Kad se važu relevantne okolnosti svakog slučaja, možda je impuls suca da neko rješenje vodi nepravičnom rezultatu važnije od svih pokušaja da se "pravičnim načelima" odredi neki sadržaj.

- o -

I napokon, član 83. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora iz 1982., donosi propis o razgraničenju epikontinentalnog

pojasa. Kao kompromis dviju grupa država na konferenciji, od kojih su jedne zagovarale ekvidistancu, a druge "pravično razgraničenje", on ne propisuje nikakvu posebnu metodu razgraničenja. U tome pogledu on je mnogo manje odredjen od člana 6. Konvencije iz 1958. Član 83. nove konvencije glasi:

"1. Razgraničenje epikontinentalnog pojasa izmedju država kojih su obale sučelice ili se dodiruju uredjuje se sporazumom na temelju medjunarodnog prava, kako je izloženo u članu 38. Statuta Medjunarodnog suda, radi postizavanja pravičnog rješenja.

2. Ako se u razumnom vremenskom razdoblju sporazum ne postigne, zainteresirane države služe se postupcima predviđenim u dijelu XV.²⁸

3. Dok se ne postigne sporazum predviđen u stavku 1., zainteresirane države će u duhu razumijevanja i suradnje učiniti svaki napor radi postizanja privremenih aranžmana praktične naravi i za vrijeme toga prelaznog razdoblja neće ugroziti niti priječiti postizanje konačnog sporazuma. Ti aranžmani ne prejudiciraju konačno razgraničenje.

4. Kada je na snazi sporazum izmedju zainteresiranih država, pitanja razgraničenja epikontinentalnog pojasa uredjena su u skladu s odredbama tog sporazuma."

Za naš problem od ključne važnosti je točka 1. ovog člana. Vidjeli smo da taj propis više ni ne spominje načelo ekvidistance i posebnih uvjeta. Postavlja se pitanje da li on unosi neke nove elemente u odnosu na sudsku i arbitražnu praksu koju smo upravo izložili.

Izgleda nam da će u budućem sudskom i arbitražnom razgraničenju vrlo značajni biti svi postojeći sporazumi izmedju stranaka o razgraničenju ribolovnih zona, i drugih dijelova mora. Vidjeli smo koliki je značaj bio pridao Haški sud u zadnjoj presudi privremenom *modus vivendiju* izmedju stranaka jer je smatrao da ga druga stranka kroz dugačko vrijeme nije osporavala. Stoga ubuduće države moraju biti veoma pažljive na praksu svojih susjeda i moraju ulagati proteste kad god smatraju da je neko njihovo pravo narušeno. Odsutnost protesta može se tumačiti kao prešutni sporazum.

Državе će se u medjusobnim pregovorima pozivati na praksu Haškog suda u pogledu kriterija razgraničenja kao na "običajno pravo". No, tu nema nekih čvrstih oslonaca za zajedničko rje-

šenje jer svaka stranka može tumačiti skoro svaki kriterij koji je postavio Sud kako joj odgovara. Teško se može prepostaviti da će ta osnova približiti stranke u iznalaženju zajedničkog rješenja. Jednako je s pravičnim motivima i razlozima. Za svaku stranku će njeni zahtjevi biti pravični.

Propis člana 83. nove Konvencije omogućuje svakoj državi kojoj to odgovara da odbaci metodu ekvidistance uz posebne uvjete, pa čak kad se radi o razgraničenju izmedju država čije obale leže sučelice. Čini nam se, međutim, da upravo ta metoda pruža mnogo mogućnosti za pravično rješenje, naročito ako se član 6. Konvencije iz 1958. primjeni na način kako ga je protumačio Arbitražni sud u odluci iz 1977. Crta jednake udaljenosti može kod svih razgraničenja biti polazna osnova ili radna hipoteza. U svakom slučaju može se ispitivati pravičnost razgraničenja na temelju te crte, i ako ona daje očito nepravičan rezultat, to je osnova za procjenu posebnih okolnosti, kojima se može pridati toliki učinak da bi se postiglo pravično razgraničenje.

Postoji značajna razlika izmedju člana 6. Ženevske konvencije i člana 83. nove Konvencije. U prvom slučaju u nedostatku sporazuma, i ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu primjenjuje se crta sredine. U ovom drugom slučaju osnova svakog razgraničenja treba da bude sporazum stranaka.

Obvezan sistem rješavanja propisan u 2. odjelku XV dijela Konvencije iz 1982., ne odnosi se na sve sporove o razgraničenju. Države su slobodne, prema članu 298., točka 1a, da se od te obvezu izuzmu davanjem rezerve prilikom potpisivanja ili ratifikacije Konvencije. Teško se može očekivati da će mnogo država preuzeti tu obvezu koja se odnosi na sve njene susjede. Realnije je očekivati da će do arbitražnog ili sudskog razgraničenja dolaziti putem posebno sklopljenih dvostranih kompromisa izmedju stranaka u pitanju.

Da li član 83. nove Konvencije unosi neke novine kad je u pitanju sudsko ili arbitražno razgraničenje? Po našem mišljenju postoji jedna koja je značajna. Stavak 1. toga člana navodi kao osnovu sporazuma stranaka medjunarodno pravo "kakvo je propisano u članu 38. Statuta Medjunarodnog suda. A samo stavak 1. toga propisa obuhvaća izvore pozitivnog medjunarodnog prava. Stavak 2. pruža mogućnost strankama da sporazumno ovlaste Sud da odlučuje *ex aequo et bono*. Moguće je da neki arbitražni ili sudski organ

protumači prihvati svoje nadležnosti od stranaka da izvrši razgraničenje na temelju člana 83. nove Konvencije, kao ovlaštenje da odlučuje *ex aequo et bono* ukoliko ustanovi da ni jedan izvor medjunarodnog prava iz stavka 1. člana 38. Statuta Haškog suda ne pruža odgovarajuće pravilo. To je, dakle, pravičnost *preter legem* kojoj je Haški sud u suštini i do sada pribjegavao pod plaštom "pravičnih načela", ili tzv. pravnog pravila koje propisuje primjenu pravičnih načela, i sl.

C. RAZGRANIČENJE ISKLJUČIVE EKONOMSKE ZONE

Isključiva ekonomска zona nov je institut medjunarodnog običajnog prava, a pojedinosti o njoj uredjene su novom Konvencijom iz 1982., koja još nije stupila na snagu.

Sporovi o razgraničenju te zone do sada nisu još bili predmetom presuda medjunarodnih sudskeih i arbitražnih organa.²⁹ Konvencija UN o pravu mora iz 1982. u članu 74. donosi propis o razgraničenju te zone koji je potpuno istovjetan u svim pojedinstima s navedenim članom 83. Konvencije koji se odnosi na razgraničenje epikontinentalnog pojasa.

Svaka država koja proglaši isključivu ekonomsku zonu njome će asimilirati svoj epikontinentalni pojas do širine od 200 milja od polazne crte. Sporazum o razgraničenju epikontinentalnog pojasa odnosit će se, na temelju člana 74. nove Konvencije, i na razgraničenje isključive ekonomске zone.

U odnosu na kriterije razgraničenja koje je postavio Haški sud za epikontinentalni pojas, nesumnjivo da će postojati značajne razlike u pogledu razgraničenja ekonomske zone. Mada i ona obuhvaća morsko dno i podzemlje, njen se postojanje ne zasniva na prirodnom produžetku teritorija države u pitanju pod morem. Stoga geološki i geomorfološki argumenti neće biti značajni za razgraničenje. Od značaja će biti u prvom redu geografske okolnosti - oblik i dužina obale i prisutnost otoka. Ostaje otvoreno pitanje da li će i koliko će sudske organi prilikom razgraničenja uvažavati argumente stranaka o njihovom siromaštvu i o njihovoj ovisnosti od prirodnih izvora iz te zone.

BILJEŠKE:

- ¹ U presudi o norveškom ribarenju iz 1951, a u pogledu norveškog povlačenja polaznih crta iz 1935, Medjunarodni sud je na općenit način istakao: "Razgraničenje morskih prostranstava ima uvijek medjunarodni aspekt; ono ne može ovisiti jedino o volji obalne države, kako je izražena u njenom unutrašnjem zakonodavstvu. Mada je točno da je čin razgraničenja nužno jednostran akt, jer je jedino obalna država nadležna da ga poduzme, valjanost razgraničenja u odnosu na treće države ovisi o medjunarodnom pravu" *I.C.J. Reports 1951*, p. 132.
- ² U presudi o epikontinentalnom pojasu u Sjevernom moru iz 1969, koju ćemo u nastavku prikazati, Medjunarodni sud je istakao značajne razlike u učinku crte jednakе udaljenosti prilikom lateralnog razgraničenja obalnog mora i epikontinentalnog pojasa: "... učinci odstupanja lateralnih crta ekvidistance uslijed izvjesnih konfiguracija obale, relativno su slabi u granicama unutrašnjih morskih voda i teritorijalnog mora, ali proizvode svoj maksimalan učinak na udaljenim prostorima epikontinentalnog pojasa." *I.C.J. Reports, 1969*, § 59, p. 37. Vjerojatno stoga do sada nitko nije osporavao crtu jednakе udaljenosti kao osnovno pravilo kod lateralnog razgraničenja obalnog mora.
- ³ *North Sea Continental Shelf Cases, I.C.J. Reports 1969*, pp. 4-55. U nastavku ćemo u samom tekstu navoditi paragrafe i stranice ove i drugih presuda.
- ⁴ U literaturi na našem jeziku, koja ne obiluje prikazima međunarodne arbitražne i sudske prakse, veoma zanimljivu kritičku analizu ove presude izvršio je - Mr Josip Metelko: "Ideje, načela i kriteriji prirodnog prava, pravde i pravičnosti u sporovima o razgraničenju nekih dijelova epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru pred Medjunarodnim sudom u Haagu", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 1982, br. 1-2, str. 85-104. Pisac je u ovoj raspravi s mnogo detalja analizirao zahtjev SR Njemačke. Vidi str. 87-90. Prije njega ovu presudu opširno je prikazao i - Dr Branko Sambrailo: "Presuda Medjunarodnog suda o razgraničenju nekih dijelova kontinentalnog shelfa u Sjevernom moru (Savezna Republika Njemačka c/a Danska i Holandija", *Pomorski zbornik* 1970, Zadar, knjiga 8, str. 461-498. I u ovom prikazu opširno su izloženi zahtjevi stranaka.
- ⁵ Za Sud je bila odlučujuća činjenica da ustanovi da član 6. ne odražava običajno pravo (već postojeće ili u nastanku), s obzirom da mogućnost ulaganja rezervi na taj propis u Konvenciji nije bila isključena (§ 63, pp. 38-39).
- ⁶ Cf., V.D. Degagn: *L'équité et le droit international*, La Haye 1970, pp. 4-7.
- ⁷ Ibid., pp. 8-11.
- ⁸ Ibid., pp. 237-238.
- ⁹ Vidi naše zaključke u tome pogledu, *ibid.*, pp. 236-237, 239-240.
- ¹⁰ Ibid., pp. 124-145.

- ¹¹ Za Sud je pri tome bilo bitno, za razliku od člana 6, da Konvencija isključuje mogućnost ulaganja rezervi na njene članove 1-3. Stoga ti propisi imaju, po mišljenju Suda, temeljni značaj i izražavaju opće ili običajno pravo koje se na jednak način primjenjuje na sve članove medjunarodne zajednice (§ 63, pp. 38-39, § 66, p. 40).
- ¹² Zanimljivo je da je slično zaključio - Charles De Visscher: *De L'équité dans le règlement arbitral ou judiciaire des litiges de droit international public*, Paris 1972, p. 75; i to slijedećim riječima: "Radi se manje o preporukama u formalnom smislu, negoli o sugestijama, savjetima ili direktivama na putu ka pravičnosti".
- ¹³ Tribunal arbitral. *République française (Royaume-Uni de Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord. Délimitation du plateau continental. Décision du 30 juin 1977. La Documentation française, Paris 1977.* Prilikom prikazivanja ove presude, pored njenog dugačkog teksta od 241 stranice, pomogli smo se izvrsnom studijom - Jean-Pierre Quenelle: "L'affaire de la délimitation du plateau continental entre la France et le Royaume-Uni", *Revue générale de droit international public* 1979, No. 1, pp. 53-103.
- ¹⁴ To je zaključak i Quenelle u dedica, op. cit., p. 80.
- ¹⁵ Član Tribunala, američki profesor Herbert W. Briggs u posebnom mišljenju na ovu presudu ogradio se od ovog zaključka većine. Istakao je da to "nosi odredjen rizik, da pravilo pozitivnog prava izraženo u članu 6. bude oslabljeno mišljenjem sa subjektivnim načelom pravičnosti, a čime se dopušta arbitražnom tribunalu da pokušava ispravljati geografske nepravičnosti" (p. 241).
- ¹⁶ Op. cit., p. 82.
- ¹⁷ To je bila francuska teza kojoj Tribunal nije pridao učinak.
- ¹⁸ Francuska teza pred Tribunalom bila je - "pluralité de méthodes, unité de but - liberté de choix" (množina metoda, jedinstvo cilja - sloboda izbora). Tribunal se ogradio od tolike vlasti u odlučivanju (§ 245, pp. 217-218).
- ¹⁹ *Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya). Judgment of 24 February 1982. I.C.J. Reports 1982*, pp. 18-94.
- ²⁰ Član 76. točka 1. nacrta Konvencije daje slijedeći nov pojam epikontinentalnog pojasa: "Epikontinentalni pojas obalne države obuhvaća morsko dno i podzemlje izvan njenog teritorijalnog mora, po čitavom prirodnom produžetku njenog kopnenog područja do vanjskog ruba kontinentalne orubine, ili od udaljenosti od 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora ukoliko vanjski rub kontinentalne orubine ne seže do te udaljenosti." Iz ovog teksta proizlazi da je Konvencija prihvatile načelo prirodnog produžetka koje je postavio Sud u svojoj presudi iz 1969, ali će u mnogim slučajevima, ako ne i u većini, odlučujuća biti vanjska granica od 200 milja.
- ²¹ Ovu funkciju pravičnosti najodredjenije je formulirao Institut za medjunarodno pravo u točki 1. svoje rezolucije od 3. rujna 1937, navodeći - "da je pravičnost normalno svojstvena

zdravoj primjeni prava, i da je medjunarodni sudac, kao i unutrašnji sudac, pozvan svojom zadaćom da o njoj vodi računa u mjeri sukladnoj sa poštivanjem prava." (*Résolutions de l'Institut de Droit international*, pp. 161-162, Bâle 1957). Institut u svojim pripremnim radovima i diskusiji, kao i u tekstu usvojene rezolucije, uopće nije imao u vidu nikakva "pravična načela".

- ²² U našoj knjigi - *L'interprétation des accords en droit international*, La Haye 1963, pp. 78-84, izložili smo u tome pogledu gledišta nauke i praksi dva Haških sudova do 1958. Na toj osnovi zaključili smo da je pravilo jasnog učinka jedino obavezno pravno pravilo u domeni postupaka, metoda i pomoćnih sredstava tumačenja.
- ²³ Ovaj nam zaključak ne izgleda dovoljno razumljiv, jer je upravo ovaj Sud, kako ćemo vidjeti, pribjegao geometriji u drugom sektoru razgraničenja.
- ²⁴ Vidi gledište u raspravi - Emmanuel Décaux: "L'arrêt de la Cour internationale de Justice danas l'affaire du plateau continental (Tunisie/Libye)", *Annuaire français de droit international* 1982, p. 385, gdje se pisac poziva na gledište R.J. Dupuya, zastupnika Tunisa, izraženo pred Sudom: "Sedentarni ribolov tiče se dna, "dakle dno je šelf"".
- ²⁵ Zanimljiv je komentar ovoga stava Suda dat u raspravi - Mark B. Feldman: "The Tunisia-Libya Continental Shelf Case: Geographic Justice or Judicial Compromise?", *American Journal of International Law* 1983, No. 2, p. 234: "Bilo bi suprotno javnom interesu u mirnom rješavanju medjunarodnih sporova, kažnjavati državu koja se uzdržava od aktivnosti u prostoru koji svojata druga država, implicirajući da je dala pristanak na takav zahtjev".
- ²⁶ Sudac Schwebel, koji je glasao za presudu, u kratkom posebnom mišljenju naglasio je: "... Sud u ovom slučaju nije izvršio dužnost da dokaže zašto bi davanje punog učinka (otocima) Kerkennah dovelo do pridavanja "pretjerane težine", tim otocima (p. 99). Vidi kritiku toga stava Suda - Décaux, op. cit., supra, n. 19, p. 389.
- ²⁷ To se u prvom redu odnosi na raspravu - Elizabeth Zoller: "Recherche sur les méthodes de délimitation du plateau continental: à propos de l'affaire Tunisie-Libye", *Revue générale de droit international public* 1982, No. 4, pp. 645-678. Autorica mjestimično nekritično napada stavove Suda konfrontirajući ih s onima iz presude iz 1969, a čiji značaj uopće ne dovodi u sumnju. Ne razumijemo kako se ona s toga stajališta može zalagati za metodu jednake udaljenosti uz posebne uvjete, kad je upravo presuda iz 1969. osporila tome kriteriju svaki značaj općeg prava.
- ²⁸ Dio XV Konvencije odnosi se na mirno rješavanje sporova. O problemu obveza država na arbitražno ili sudska razgraničenje epikontinentalnog pojasa raspravljamo u produženju.
- ²⁹ U ovoj raspravi uzdržali smo se od analize prakse država u razgraničenju morskih prostranstava putem ugovora. To smo učinili najprije zbog ograničenog prostora, ali i zbog nekih suštinskih razloga. Za razliku od sudske i arbitražne presude, ugovori o razgraničenju pružaju nam samo konačan rezultat.

tat pregovora država s geografskom kartom i koordinatama, a da ne pruža nikakve podatke o osnovi na kojoj je sporazum postignut. A ti sporazumi o razgraničenju, kad god značajnije odstupaju od crte sredine ili od kriterija proporcionalnosti, mogu se zasnivati na medjunarodnim kompenzacijama u najširem obujmu uzajamnih interesa stranaka. Te kompenzacije mogu se davati nizom ugovora iz drugih oblasti medju-sobne suradnje, koji istraživaču nisu poznati.

Prof. dr Vladimir-Đuro Degan

CRITERES DE DELIMITATION DES ESPACES MARINS ENTRE PLUSIEURS ETATS

Dans le présent texte on discute de la portée des dispositions conventionnelles concernant la délimitation de la mer territoriale, du plateau continental et de la zone économique exclusive.

La plus grande partie du texte est consacrée à une analyse de la jurisprudence internationale concernant la délimitation du plateau continental. L'auteur discute de l'existence et de la portée des prétendus "principes équitables" dans la délimitation, affirmés par la Cour de La Haye dans deux de ses arrêts. Il est d'avis qu'il ne s'agit pas des principes, ayant une substance précise, mais plutôt des considérations équitables de la majorité des juges.

Dans la délimitation judiciaire et arbitrale des territoires terrestres, aussi bien que des espaces marins, le droit international n'apporte pas de règles suffisantes à appliquer par le juge. C'est pourquoi il s'agit toujours dans cette catégorie d'affaires des véritables lacunes du droit que le juge est forcé de combler par le recours aux considérations équitables *praeter legem*.